

ТРАГІКОМЕДІЯ НА 3 ДІИ

КАРЛ ВІТЛІНГЕР

Мал. В. Крижанівського

ДІЙОВІ ОСОБИ:

ГАНС КІФЕР	— «Людина з зірки», 42 роки	}	
ЕММА ФІШЕР	— медична сестра, 25 років		
КЕТХЕН	— колишня дружина Ганса Кіфера, 40 років		
ГЕРТРУДА	— служниця патера, 60 років		
КЛАРА ЦИСТ	— багата жінка, 50 років		
ПАУЛІНА	— повія, 22 роки		
СИНЬЙОРА УМБЕРТО	— власниця атракціону, 45 років		
МОД	— гонщиця-мотоциклістка, 28 років		
ШТОЛЬ	— лікар психіатричної клініки, 35 років		}
КРУМБАУЕР	— секретар магістратури, 48 років		
ГУСТАВ ШОН	— патер, 65 років		
ТРЕССЕР	— директор страхової контори, 50 років		
САЛЬВАТОРЕ	— шинкар, 68 років		
БЕН	— гонщик-мотоцикліст, 30 років		

грає
одна
актриса

грає
один
актор

Дія відбувається в Західній Німеччині в наші дні.

ДІЯ 1

КАРТИНА 1

Лікарський кабінет. За відчиненим вікном видно зоряне небо. Вглибині двері.

До кабінету вбігає медсестра Емма Фішер у білому халаті, з папкою під рукою і замикає за собою двері. В ту ж мить у двері хтось голосно стукає.

ЕММА (перелякано). Ідіть звідси!.. Негайно ідіть!..

У двері стукають гучніше.

Боже мій! Він зараз вдереться сюди!.. Виламає двері!.. (Підбігає до телефону, набирає номер.) Доктор Штоль?.. Це я, Емма Фішер... З вашого кабінету... Так, так, приходьте швидше!.. Будь ласка... Він добивається сюди...

Знову стукіт у двері.

(Чуєте?.. Не знаю. Якийсь хворий.) Кладе трубку, прислухається. Тихо. Підходить до дверей.) Здається, пішов. (Повертається до столу і розкладає принесені в папці рентгівські знімки.)

Заходить лікар Штоль.

ЛІКАР. Що тут у вас скоїлося?

ЕММА. Я несла знімки. Раптом чую за собою кроки. Обертаюсь — хворий. Я побігла... Він теж... Ледве встигла зачинити двері.

ЛІКАР (сміється). Все ще не можете звикнути до наших хворих, фрейлейн Еммо?

ЕММА. Але вже за північ! Як він опинився в цьому коридорі?

ЛІКАР. Саме це ви і мусили з'ясувати.

ЕММА. Я злякалась.

ЛІКАР. Даремно. Ви медичний працівник. Може, він хотів про щось попрохати.

ЕММА. Я не подумала про це. Вибачте... Він, мабуть, ще в коридорі... (Виходить.)

Лікар підходить до столу, сідає в крісло і починає розглядати рентгівські знімки.

ЛІКАР. «Бути чи не бути, ось питання...» (Розглядає один із знімків на світло.) Абсолютно ясно: пухлина тисне на мозочок. Потрібна трепанація... «Умерти... зашнути, не більше...» О, заснути... (Позіхає.)

Дзвонить телефон.

Ні хвилини спочинку! (Бере трубку. Роздратовано.) Алло! Хто? Черговий по

другому відділенню? Звичайно, теж чергую, інакше давно б уже спав... Що? У вікно? Шостого поверху? От тварюка! Хто це?.. Який пролом? Пролом черепа? Шість місяців тому?.. Так, так, чудово пам'ятаю: схибнувся на літаючих блюдцях. Я думав, він уже помер... Ні, ні, не піднімайте тривоги. Він повернеться, коли зголодне, і ми поселимо його у дев'ятнадцятому відділенні. Там на вікнах ґрати. Ну, звичайно, повернеться, я в цьому певний.

У вікні з'являється голова людини. Лікар її не помічає.

Зважте, що у божевільних досить здорового глузду. Гаразд. На добраніч. (Кладе трубку.) Кумедно. Через вікно шостого поверху. (Сміється.) Дивак!..

ЛЮДИНА. Добрий вечір.

ЛІКАР (обертається). От тобі й маеш!.. Що ви там робите?

ЛЮДИНА. Якщо я скажу, що слухаю пташок, ви однаково не повірите.

ЛІКАР. Пташки вночі не співають. Тримайтеся міцніше! Я допоможу вам...

ЛЮДИНА. Не турбуйтеся. Я можу піти собі... (Робить рух, збираючись зникнути.)

ЛІКАР. Не ворухіться. Краще влазьте сюди.

ЛЮДИНА. Ви не заперечуєте? Я хотів тільки спитати, чи зможете ви приділити мені кілька хвилин? Мені не хотілося вас турбувати...

ЛІКАР. Мене значно більше турбує те, що ви висите тут, на шостому поверсі. Ринва може обірватися.

ЛЮДИНА. Вона міцна. Мені не вперше. (Підтягається і легко стрибає в кімнату.)

Лікар підводиться і хоче зачинити вікно.

Ні, ні, не зачиняйте, я скоро піду!

ЛІКАР. Вихід тут. (Показує на двері.) Але спочатку сядьте і відпочиньте.

ЛЮДИНА. Дякую. (Сідає.)

ЛІКАР. А тепер, може, ви скажете, чим я зобов'язаний такій приємній несподіванці?

ЛЮДИНА. Ви знаєте, хто я?

ЛІКАР. Ну, ще б пак. Літаюче блюдце.

ЛЮДИНА. Приблизно так... Ви пригадуєте, що мене привезли до вас минулого літа? (Торкається лобом.) Нещасливий випадок. Пролом черепа... Ви самі оглядали мене.

ЛІКАР. Пам'ятаю, аякже!.. Таке трапляється не часто. Череп зім'ятий, як автомобільне крило. Надзвичайно цікавий випадок!

У людини від жаху округлюються очі.

Лікар схаменувся.

Але не будемо про це...

ЛЮДИНА. Не будемо, докторе. А що було потім?

ЛІКАР. Вас залатали, друже. Непогана робота, якщо судити з того, як виглядаєте ви зараз.

ЛЮДИНА. Я кажу не про коробку... Мої рани ще не загоїлись як слід, коли ви оголосили мене божевільним.

ЛІКАР. Я? Не може бути!

ЛЮДИНА. Саме ви, докторе. Але не турбуйтеся. Я не збираюся зводити з вами рахунки. Я гадаю, лікарі мають право на помилку?.. Отже, це зробили ви! Лише вчора я переглянув історію моєї хвороби і прочитав ваш діагноз... (Старанно вимовляє.) «Травматична церебрастенія на ґрунті яскраво виражених вегетативно-вазомоторних вестибулярних порушень»... Що це означає?

ЛІКАР. Даруйте... Але як потрапила до вас історія хвороби?

ЛЮДИНА. А як я потрапив до вас? Уночі всі вікна відчинені.

ЛІКАР. Заходити треба в двері.

ЛЮДИНА. Але для цього треба мати ключ. А я поки що не встиг роздобути його.

ЛІКАР. Щоб двері відчинили, треба постукаєти.

ЛЮДИНА. Ви не чули, як грюкав я кілька хвилин тому? Марна праця. А крім того... Двері — це надто банально...

ЛІКАР (з обуренням). Виходить, ви розгулюєте де хочете?

ЛЮДИНА. Тільки коли виникає така потреба, докторе. А щодо вас у мене окремі плани.

ЛІКАР. Ах, навіть так? Цікаво!

ЛЮДИНА. Я знаю вас краще, ніж ви мене. (Довірливо.) Ви і я — з однієї сім'ї.

ЛІКАР. Я захоплений цим, але, мушу признатися, не дуже розумію...

ЛЮДИНА. Це дуже просто. Я народився на зірці... А ви, докторе? Хіба ні?

ЛІКАР. Ну, звичайно! Як я відразу не збагнув!

ЛЮДИНА. Тепер ви розумієте? І я хочу забрати вас з собою.

ЛІКАР. Куди? На вашу зірку?

ЛЮДИНА. На жаль, докторе! Ви добре знаєте, що на неї не можна повернутися. Зірка, як сірник, — нею можна скористатися тільки один раз.

ЛІКАР. Безумовно... (Жартує.) Але, можливо, для мене знайдеться містечко на вашому літаючому блюдці?

ЛЮДИНА. Давайте розмовляти серйозно. Ви чудово знаєте, що літаючих блюдець не існує.

ЛІКАР. Але, якщо я не помиляюсь, саме ви твердили весь час про блюдця.

ЛЮДИНА. А що мені залишалося робити? Зрозумійте моє становище. Шість місяців,

день у день, я пояснював доброму десятку психіатрів, що прилетів з зірки. А ці добродії переконували мене, що це можна зробити тільки на літаючому блюдці. Врешті, щоб вони від мене одчепилися, я погодився з ними.

ЛІКАР. Ви не дуже-то принципові.

ЛЮДИНА. З лікарями краще не зв'язуватися. Ви бачили коли-небудь, щоб хворий виграв у суперечці з лікарем?.. (Замислюється.)

ЛІКАР. Я не ставив собі таких запитань... Але до чого ви кінець кінцем ведете?

ЛЮДИНА. Чи їздили ви коли-небудь по Млечній путі?

ЛІКАР. По Млечній путі?

ЛЮДИНА. Особливо в цю пору року, на початку літа. Коли ще не розвиднілося. Роса лягає на землю, як величезне крило метелика, а в повітрі пахне м'ятою і чебрецем. І так тихо навколо, що можна почути, як гриби піднімають свої маленькі голівки, вітаючи прийдешній ранок. А людина — одна. Одна, як у перший день творіння, вдихає нічні пахощі, заколисана деренчанням молочних бідонів...

ЛІКАР. Пробачте... Про яку Млечну путь ви говорите?

ЛЮДИНА. Про мою, звичайно!.. Я вожу на вантажній машині молоко в клініку.

ЛІКАР. Ах, он що! Вам довірили водити грузовик?

ЛЮДИНА. Ви бачите, докторе, мій випадок не зовсім звичайний. Відверто кажучи, я не почуваю себе нещасним... Я їм, сплю, працюю. Але мене вважають... (Стукає себе по лобі.) А я не... (Той самий жест.) Ви скажете, що всі такі... (Знову жест.) Твердять, що вони не такі... (Повторює жест.) ...І ви матимете рацію. Так от...(Дістає з кишені чималий за обсягом рукопис.)

ЛІКАР (перегортаючи рукопис). Що це?

ЛЮДИНА. Про долю однієї людини. Тут вся її історія.

ЛІКАР. Ви хочете, щоб я прочитав це?

ЛЮДИНА. Ні. Я хочу, щоб ви зіграли це... разом зі мною.

ЛІКАР. Тобто як зіграли?

ЛЮДИНА. Як звичайно грають у театрі. Не відмовляйтесь. Адже це ви оголосили мене божевільним. Виходить, саме ви мусите допомогти мені довести, що це не так.

ЛІКАР. Це неможливо! Я маю і без того чимало клопоту.

ЛЮДИНА. «Бути чи не бути, ось питання!»... Хто любить Шекспіра і мріє вголос, завжди знайде в серці місце і для театру... Звичайно, я не Шекспір, але працював над текстом не менше за нього.

ЛІКАР. Я лікар, зрозумійте! У мене нема акторського хисту!

ЛЮДИНА. Облиште, облиште! Лікар завжди мусить бути актором.

ЛІКАР. Але шеф платить мені не за те, щоб я грав на сцені.

ЛЮДИНА. Професор погодиться, коли побачить мою комедію.

ЛІКАР. Як?! Ви збираєтесь показати її глядачам?

ЛЮДИНА. Авжеж. В цьому не буде нічого екстраординарного. Розпорядком клініки дозволено хоріві співи і футбольні матчі, в яких медичний персонал бере участь поряд з хворими. Погодьтеся, докторе, що без глядача не може бути театру.

ЛІКАР. Так, але виникають ще й технічні проблеми. По-перше, ваша п'єса дуже довга...

ЛЮДИНА (с т у р б о в а н о). Ви вважаєте, що доведеться скорочувати?

ЛІКАР. П'єси завжди треба скорочувати. І скільки б їх не скорочувати, завжди мало. А кінець гарний?

ЛЮДИНА. Та як сказати... В п'єсі може бути будь-який кінець. В цьому перевага театру над життям.

ЛІКАР. Знаєте, ви мене майже переконали. Якщо цей експеримент принесе вам користь...

ЛЮДИНА. Більше того, докторе. Він врятує мене!

ЛІКАР. Згоден спробувати. Але треба вирішити і другу проблему: хто виконуватиме інші ролі?

ЛЮДИНА. Потрібна ще тільки одна жінка.

ЛІКАР. Ви можете когось порекомендувати?

ЛЮДИНА. Я нікого тут не знаю, крім куховарки, якій здаю молоко. Але вона надто огрядна.

ЛІКАР. Гм!.. (По паузі знімає телефонну трубку.) Фрейлейн Фішер?.. Це я, доктор Штоль. Зайдіть, будь ласка, до мене. (Кладе трубку, потім розгортає рукопис.) А як ви назвали вашу комедію? Тут нічого не написано.

ЛЮДИНА. Я ще не придумав.

ЛІКАР. Давайте назвемо: «Історія однієї людини».

ЛЮДИНА. Не знаю... Може, краще «Людина з зірки»?

ЛІКАР. Чудово! Так і запишемо: «Людина з зірки»... (Шукає щось у кишені.) А, чорт!..

ЛЮДИНА. Ви шукаєте вашу ручку? Вона у доктора Шмідта.

ЛІКАР. Звідки ви знаєте?

ЛЮДИНА. Ви забули її вчора у нього в кабінеті. Доктор Шмідт сліпий, як сич, і вирішив, що це його власна. Він сунув її до се-

бе в стіл. Четвертий поверх, другий кабінет, третя шухляда праворуч.

Заходить Емма Фішер.

ЛІКАР. Я запросив вас, фрейлейн Фішер...

ЕММА (г л я н у в ш и н а Л ю д и н у). Я дуже добре розумію, навіщо ви запросили мене! Ви гадаєте, що мені мало того зауваження, яке ви вже зробили? Я, звичайно, нова людина у вашій клініці, але така розмова в присутності хворого... Я зайду потім!.. (Виходить, грюкнувши дверима.)

ЛЮДИНА. Оце характер! Справжня жінка!.. Саме такою була моя Кетхен.

ЛІКАР. Емма повернеться... Вона добра дівчина. Трохи експансивна, але це зрозуміло. Вона зовсім самотня. Батько убитий на Волзі, мати загинула під час бомбардування Берліна. Війна не обійшла її стороною.

ЛЮДИНА. Мою Кетхен теж не обійшла. Вона сиділа дома, сподіваючись, що війна не прийде до неї... Але до кожного з нас приходила війна. Крізь різні двері...

ЛІКАР. А де тепер ваша Кетхен?

ЛЮДИНА. Тут. (Показує на рукопис.) Я вже цілий місяць ношу її з собою. В кишені.

Відчиняються двері. Заходить Емма Фішер.

ЕММА. Вибачте, докторе, я трохи погарячкувала.

ЛІКАР. І даремно... Скажіть, фрейлейн, вам доводилось коли-небудь грати на сцені?

ЕММА. Вибачте... я сьогодні щось погано вас розумію. Про що ви говорите?

ЛІКАР. Річ у тім, що от... шановний автор написав п'єсу і просить нас зіграти її на нашому вечорі.

ЕММА. Божевільний автор написав божевільну п'єсу, і ви пропонуєте зіграти її в домі для божевільних?.. Я вас вірно зрозуміла?

ЛЮДИНА. А кого ви вважаєте божевільним, фрейлейн?

ЛІКАР. У мене багаторічна практика, але мені і досі важко визначити межу між нормальними і ненормальними людьми.

ЛЮДИНА. Мені це ніколи не вдавалося.

ЕММА (дивиться то на одного, то на другого). Одверто кажучи... Зараз мені теж важко сказати...

ЛІКАР. Не поспішайте з висновками, фрейлейн. Спершу прочитайте п'єсу. (Простягає їй рукопис.)

ЕММА. Виходить, для цього він і гнався за мною по коридору?

ЛІКАР. Початкуючому авторові завжди важко вручити кому-небудь свій рукопис. Завтра ви скажете мені свою думку, фрейлейн.

ЕММА. Гарзд, докторе. На добраніч. (Виходить.)

ЛЮДИНА. Отже, завтра я матиму відповідь?

ЛІКАР (простягаючи йому руку). Скажімо, на тому тижні.

ЛЮДИНА. Так довго?

ЛІКАР. Головна заслуга драматурга — терпіння.

ЛЮДИНА. Ну, що ж, почекаю.

Прямує до вікна. Лікар підштовхує його до дверей.

ЛІКАР. На сьогодні емоцій досить! Звідси спокійніше. І взагалі, якщо ви не припините ці дикі мандри...

ЛЮДИНА. (посміхаючись). Так, так знаю. Дев'ятнадцяте відділення. (Виходить.)

ЛІКАР (підходить до вікна і дивиться на зоряне небо). «Чи проїжджали ви по Млечній путі?» Цікаво, що він там понаписував! (Знизує плечима, повертається до столу.)

Телефонний дзвінок. Лікар знімає трубку.

Алло!.. Добрий вечір, професоре... Дякую, все спокійно... (Сміється.) Якщо не зв'язати на те, що мені зараз зробив візит один з наших хворих... Ви знаєте його. Шофер нашого молочного грузовика... Ні, безпечний. Уявіть собі, він написав щось на зразок комедії і хоче, щоб ми зіграли її на нашому найближчому вечорі відпочинку... Ви вважаєте, що це хороша думка?.. Чудова? Я радий за нашого автора... Ні, не може бути й мови, щоб виписати його з клініки. Він все ж таки зайшов до мене у вікно... (Сміється.) Саме так, у вікно! Але не турбуйтеся, це більше не повториться...

У вікні з'являється Людина.

ЛЮДИНА. Ось ваша ручка, докторе.

Завіса

КАРТИНА 2

У залі вмикається світло. На просценіум виходить лікар Штоль з аркушем паперу в руці.

ЛІКАР. Шановні панове! Перш як почати наш вечір, дозвольте мені зробити кілька оголошень від імені дирекції психіатричної клініки. Чергова меса в каплиці відбудеться завтра о дев'ятій. А в неділю, замість меси, хворі прийматимуть душ Шарко. Записали? Дякую. Тих, хто хоче брати участь у шаховому турнірі, просять зайти післязавтра до лікаря Шпільмана для перевірки. У п'ятницю у нас відбудеться виступ балерин міського театру. Ми запрошуємо всіх, включаючи хворих із першого і третього відділень. (До глядача в перших рядах.) Докторе Герц, не забудьте перед цим дати вашим хворим заспокійливе. Минулого разу вони поводитися дуже погано. Дякую. У мене

все. (Згортає аркуш і ховає у кишеню.) Тепер перейдемо до програми нашого вечора. Біля входу до зали ви прочитали на афіші: «Людина з зірки». Інтригуюча назва, правда?.. Тихіше в задніх рядах, будь ласка. Докторе Шмідт, простежте, щоб ваші пацієнти не рипіли кріслами!.. Так от, я від щирого серця дякую тим, що зібралися, за виявлене нам довір'я. Я радий за себе і за нашого автора. Мені дуже приємно відзначити, що серед пацієнтів нашої психіатричної клініки з'явився талановитий драматург. А втім, якщо судити з того, які п'єси ідуть тепер у театрах, ми могли б мати серед наших пацієнтів значно більше авторів... Та будьмо поки задоволені тим, що є. Дозвольте рекомендувати вам нашого шановного автора. (Відсуває завісу.)

На просценіум виходить Людина.

Ласкаво просимо! Я залишу вас тут самого, але не турбуйтеся, ніяких ексцесів не буде. Біля пожежного брандспойта чергує лікар Файер. (Виходить за завісу.)

Світло у залі гасне. Людина підходить ближче до рампи. Одягнена впоношений костюм, у руці палиця, на яку вона не спирається. Людина схвильована, але поступово опановує себе.

ЛЮДИНА. Добровечір! Я трохи хвилююсь... це не дуже помітно?.. Я не перестаю твердити собі, що перебуваю серед своїх, але... (Зніяковіло відкашлюється.) Ви розумієте мене?.. Ви, певно, теж хвилюєтесь? Це природно. Без хвилювання нема театру... Отже, почнемо. Це просто історія мого життя. Звичайна історія... Коли нещастя звалюється на країну, що може зробити одна людина?.. Мушу сказати, що я народився і виріс на зірці, а потім уже потрапив на Землю. Перша сцена відбувається в селі, де я колись жив. Отже, починаємо (Виходить.)

Завіса піднімається. Магістратура. За столом Крумбауер — секретар. Чути гавкіт собак, що наближається. Стукіт у двері.

СЕКРЕТАР. Увійдіть.

ЛЮДИНА (заходить шкутильгаючи, спирається на ціпок. Зупиняється біля дверей). Добровечір!

СЕКРЕТАР (ледве глянувши). Якщо відносно роботи, ви помилились адресою... Збиральний сезон закінчився. Зараз звільняють, а не наймають. Ви мусите знати про це. Нема чого прикидатися... (Мовчання Людини спонукає секретаря підвести очі.) Зайдіть краще в школу. Скажіть учительці, що послав вас я, секретар магістратури Крумбауер. У неї чула душа. Вона що-небудь придумає для вас. Напевне. Може, нарубаєте дров чи ще щось. Одну-дві ночі переночуйте... (Знову починає писати.) Тільки не кажіть, що це

я говорив про ночівлю. (Нетерпляче). Треба йти зараз, бо буде пізно! Тут магістратура, а не благодійний заклад.

ЛЮДИНА (тихо). Це я...

СЕКРЕТАР. Хто я?

ЛЮДИНА. Ганс.

СЕКРЕТАР. Який Ганс?

ЛЮДИНА. Ганс!

СЕКРЕТАР. Не знаю! Був у нас в селі один Ганс... син церковного сторожа. Загинув на війні, бідолаха...

ЛЮДИНА. Ви що, справді не пізнаєте мене? П'ятнадцять років — це не так уже й багато.

СЕКРЕТАР (підводиться, поправляє окуляри, підходить). Ганс Кіфер?!
ЛЮДИНА. Що з вами, Крумбауер? Ви дивитесь на мене з таким жахом?

СЕКРЕТАР (протирає окуляри, знову надіває їх і вдивляється, розкривши рот від подиву). Не може бути!.. Ганс... виходить... виходить, ти живий?! Лишився цілісінький... після всього? (Обмацує його руки, плечі.) Невже це справді ти?.. Але як ти примудрився лишитися живим?

ЛЮДИНА (весело). Дуже просто! Щоранку я казав собі: «Коли ти помреш, Гансе, невідомо що з тобою буде далі. Краще залишайся живий, це вірніше».

СЕКРЕТАР. І цього було досить?! Оце сила гіпнозу... Аж не віриться. Голова йде обертом, коли воскресають ось так, без попередження. Сідай, друже! Ти, мабуть, стомився. (Підсовує йому стілець.)

ЛЮДИНА. Трохи. І ноги і голова... Побачити знову своє село! Ти не уявляєш, що це значить.

СЕКРЕТАР. Вип'єш трішки?
ЛЮДИНА. Охоче. За твоє здоров'я.

Секретар ставить пляшку, склянки. Наливає. Вони чокаються.

СЕКРЕТАР. За твоє... (Витирає губи.) Ти давно приїхав?

ЛЮДИНА. Оце зараз.

СЕКРЕТАР. Просто з вокзалу?

ЛЮДИНА. Не зовсім. Я побував на нашому горбі, щоб глянути, чи все на місці.

СЕКРЕТАР. Багато змін, правда ж?

ЛЮДИНА. Коли дивишся звідти—ні. Дзвіниця там, де й була, пожежна каланча також. І ті ж самі яблуні на шкільному дворі.

СЕКРЕТАР. Так, це все на місці... А з горба ти пішов прямо сюди?

ЛЮДИНА. Я пройшов через кладовище.

СЕКРЕТАР. Виходить, ти вже бачив могилу?

ЛЮДИНА. Мого батька? Бачив... Сердешний старий!.. Давно?

СЕКРЕТАР. У п'ятдесят п'ятому. Він недовго хворів... Чудовий надгробок, правда?

ЛЮДИНА. Ще б пак. Отакенна брила на його грудях! З чорного мармуру.

СЕКРЕТАР. Ми постарались. Він заслужив... А після кладовища ти більше ніде не затримувася?

ЛЮДИНА. Я зупинився ненадовго на площі. Перед монументом загинлим.

СЕКРЕТАР. Що там зацікавило?

ЛЮДИНА. Чому ви написали на ньому моє прізвище?

СЕКРЕТАР. На чому... Ще трішки?

ЛЮДИНА. На монументі. Всі мої товариші там. І я теж.

СЕКРЕТАР. Для порядку. Ми вписали туди всіх, кого не було серед нас... Випий ще, тобі треба підкріпитися.

Чокаються.

ЛЮДИНА. Отже, ви не сподівалися більше побачити мене?

СЕКРЕТАР. Певна річ!

ЛЮДИНА. А Кетхен як поставилася до цього?

СЕКРЕТАР. До чого?

ЛЮДИНА. До цього...

СЕКРЕТАР. Ти знаєш жінок, Гансе... Вони плачуть, коли завгодно, без будь-якої причини, а коли справді щось трапиться... Їх не розбереш...

ЛЮДИНА. Як вона живе?

СЕКРЕТАР. Живе потроху. Ти розумієш, з п'ятьма дітлахами...

ЛЮДИНА. Ого!

СЕКРЕТАР. Поки ти був живий, вона чекала... Не можна вимагати більшого.

ЛЮДИНА. Куди там більшого!

СЕКРЕТАР. Ще скляночку?

ЛЮДИНА. За твоє здоров'я... Я все ж таки радий, що повернувся на батьківщину.

СЕКРЕТАР. Авжеж, авжеж! Люди зникають, з'являються — в цьому житті... Але звідки ти прийшов?

ЛЮДИНА (п'є). Звідки повертаються мертві: з війни.

СЕКРЕТАР. Ти трохи спізнився. П'ятнадцять років, як вона скінчилась.

ЛЮДИНА. Де-небудь завжди йде війна.

СЕКРЕТАР (показує на ногу Людини). Там?

ЛЮДИНА. Свіженький подарунок. Дрібниця. За кілька тижнів загоїться.

СЕКРЕТАР. Тим краще, тим краще!.. А що ти збираєшся робити?

ЛЮДИНА. Жити тут. Мій дім ще цілий?

СЕКРЕТАР. Та цілий... Але будинки, як жінки, Гансе: не чекають. Ти знаєш, яка скрізь житлова криза. В твоєму домі, крім Кетхен, ще дві сім'ї... Ти, сподіваюсь, не виженеш їх на вулицю?

ЛЮДИНА. Боронь боже! Мені досить маленького куточка. Чи багато треба одній людині?.. Господарюватиму. У мене тут неда-

лечко є ділянка лісу. І невеличке поле — я його дістав у спадщину від матері. Знаєш, біля річки?

СЕКРЕТАР. Так, звичайно. Все це у тебе є. І поле теж... А що ти збираєшся з ним робити?

ЛЮДИНА. Я посаджу соняшники.

СЕКРЕТАР. Ти божевільний! Для горобців?!

ЛЮДИНА. Мені довелося побувати в країні, де ростуть соняшники. Вночі їхні жовті голівки здавалися маленькими круглими місяцями. А вітер перебирав їхні пелюстки, мов кучері дівчат... Мені б хотілося мати частинку цієї країни тут, у себе.

СЕКРЕТАР. Але не на цьому полі біля річки! Я там посадив картоплю.

ЛЮДИНА. Ти?

СЕКРЕТАР. Атож, я. А ти хотів, щоб земля стояла пуста?

ЛЮДИНА. Мені не спадало на думку, що хто-небудь, крім мого батька, може там господарювати. Я у тебе в боргу, старий.

СЕКРЕТАР. Ще чарочку?.. Скажи, а гроші у тебе є?

ЛЮДИНА. Трохи. А чому ти про це питаєш?

СЕКРЕТАР. Я б міг тобі позичити.

ЛЮДИНА. Не треба.

СЕКРЕТАР. О, тобі пощастило! Мало хто може так відповісти. До речі, поки я не забув: ти зустрів кого-небудь у селі?

ЛЮДИНА. Знайомих — нікого.

СЕКРЕТАР. Тим краще, тим краще!.. А тепер знаєш, що тобі треба зробити? Почекати тут, поки стемніє, і повернутися на вокзал так, щоб тебе ніхто не помітив.

ЛЮДИНА. На вокзал? Щоб ніхто не помітив?

СЕКРЕТАР. Еге. Переночуєш у готелі. Нікому не кажи, хто ти, а завтра я пораджусь з бургомістром і повідомлю тебе, як ми вирішили.

ЛЮДИНА. До чого тут бургомістр?

СЕКРЕТАР (р і ш у ч е). Послухай, Гансе! Ти прикидаєшся чи в тебе справді голова не варить?

ЛЮДИНА. Не розумію.

СЕКРЕТАР. Ти вмер чи ні?

ЛЮДИНА. На пам'ятнику — вмер.

СЕКРЕТАР. Ти гадаєш, твоє ім'я випадково туди вписали?

ЛЮДИНА. Не строй дурня, Крумбауере!

СЕКРЕТАР. Ти хочеш, щоб я показав тобі свідоцтво про твою смерть?

ЛЮДИНА. Будь ласка! Я вставлю його в траурну рамку і повішу над ліжком. Кажуть, що це на щастя. І мені буде ще приємніше від того, що я живий. Так, так!.. Не кривись ображено, Крумбауере. Це не моя провина. Треба було залишити мене в живих.

СЕКРЕТАР. Слухай, Гансе! Ще дитиною ти

був упертий, як осел. Якщо ти не розумієш мене, значить не хочеш зрозуміти.

ЛЮДИНА. Поясни по-людськи.

СЕКРЕТАР. Хай тобі чорт! (Н е р в у є д е д а л і б і л ь ш е.) Може, ти хочеш, щоб я пішов до судді і сказав: «Він живий! Він тут!» Суддя засміється мені в обличчя. Уявляю його фізіономію!.. Ти вважаєш, що це так просто: людина живе, потім умирає, потім знову живе. А як все це виправити? Слово честі, ти бездушний бовдур! Я крутився, як грішник на сковороді, поки мені вдалося зробити тебе по-справжньому мертвим! Двадцять разів довелося мені їздити в місто, щоб поховати тебе. Ти не уявляєш, які черстві люди, особливо коли справа торкається паперів. А тепер ти хочеш, щоб я знову пішов до судді, до нотаря, до комісара поліції і сам змарнував усю свою працю? Таку тяжку працю!.. Довелося заплатити трьом свідкам, щоб підтвердили, що ти справді помер. Знаєш, що їм загрожує? Тюрма!.. Ні, ти цього не зробиш, Гансе!..

ЛЮДИНА. Але я не винен, що лишився живий!

СЕКРЕТАР. Тобі легко казати! А як-то було мені? Місяць за місяцем, день за днем мене переслідували за тебе. Магістратові потрібний був будинок, щоб розселити біженців Ковалю Густаву до зарізу потрібна була твоя Кетхен. Товстий Гантман горлав, що твій кукіль перекидається на його поле. А могила твого батька? Думаєш, вона нічого не коштувала? Довелось продати твій ліс, щоб заплатити за мармурову плиту. А на решту грошей наклав лапу патер — йому треба було полагодити дах на дзвіниці. І на монумент жертвам зійни теж потрібні були гроші. Отже, ми продали і твоє поле... Зрозумій, Гансе, твоя смерть принесла користь громаді. Тепер ти не просто небіжчик, ти почесний, шанований небіжчик!..

ЛЮДИНА. Шанований небіжчик... І звичайнісінька жива людина. Взагалі, наскільки я зрозумів, мені тут більше ніщо не належить.

СЕКРЕТАР. Зрозумів тепер, чому я мушу переговорити з бургомістром?

ЛЮДИНА. Слухай, Крумбауере, ти добре знаєш, що...

СЕКРЕТАР. Я нічого не знаю! Мені обридли твої історії! Ти домагаєшся, щоб я сказав? Так от: ти нещастя, от хто ти! Нещастя!

ЛЮДИНА. Тільки тому, що я не вмер? Але буває, що й мертві виходять з могил.

СЕКРЕТАР. Милосердний бог зробив так, що люди вмирають тільки один раз. Ти хочеш наплювати на всі божі закони?

ЛЮДИНА (п о п а у з і). У мене є пропозиція, Крумбауере. Залишай собі моє поле, а магістратура хай забирає решту. За це ви офіційно повернете мене до життя.

СЕКРЕТАР. Ти хороший хлопець, Гансе!

Хочеш ще трішки?.. Що скажеш про мою на-
стоянку? Добра?.. Мертвого піднімає з мо-
гили!.. (Сміється). А все ж таки... повір
моєму досвіду. Краще, що ти можеш зараз
зробити, це — почати життя... десь далі від
нас.

ЛЮДИНА. Але тут я дома. Чого мені їха-
ти!

СЕКРЕТАР. Уперся, як бик! І тільки через
те, щоб посадити соняшники для горобців...
А як, ти гадаєш, поставиться до твого повер-
нення Кетхен?

ЛЮДИНА. Вона зрадіє, довідавшись, що
я живий.

СЕКРЕТАР. Ти певен? (Підходить до
дверей, відчиняє і гукає.) Ельві-
ро!.. Побіжи до коваля, скажи Кетхен, щоб
прийшла сюди! (Повертається до
столу.) Побачиш, як вона зрадіє такому
подарункові.

ЛЮДИНА. Я нікому не хочу нав'язуватися.
Ні Кетхен, ні іншим. І нікому не хочу заважа-
ти.

СЕКРЕТАР. І все-таки заважатимеш усім!
Краще хто завгодно, тільки не ти.

ЛЮДИНА. Але я можу бути ким завгод-
но. Навіть ти мене не пізнав.

СЕКРЕТАР. Ти народився Гансом Кіфером,
і нікуди від цього не втечеш... Слухай, візь-
ми п'ятдесят папірців і щезни. Земля вели-
ка, Гансе. Ти знайдеш собі пристановище де-
небудь у місті, там у кожному барі грає му-
зика... П'ятдесят папірців — моє останнє
слово! Ціна за твоє мовчання. Подумай. За-
лишись мертвим. Живий ти не потягнеш і на
п'ять.

ЛЮДИНА. Тільки тому, що я Ганс Кіфер?

СЕКРЕТАР. Тільки тому. З яким-небудь
Шмідтом або Шварцом все було б гаразд.

ЛЮДИНА (дістає з кишені доку-
мент і простягає його секретареві). Ось. Прошу.

СЕКРЕТАР. Що це?

ЛЮДИНА. Шварц.

СЕКРЕТАР. Ти що, глузуєш з мене.

ЛЮДИНА. Анітрохи. Це моє посвідчення.

СЕКРЕТАР (бере посвідчення).

Йоганн Шварц?.. Але ж ти Ганс Кіфер!

ЛЮДИНА. Можу бути також Йоганном
Шварцом.

СЕКРЕТАР. А що воно за птах — Шварц?
Звідки я знаю, що йому треба?

ЛЮДИНА. Йоганнові Шварцу нічого не
треба. Він дістав кулю в лоб. А я скористав-
ся його посвідченням.

СЕКРЕТАР. Він загинув за батьківщину, а
ти украв у нього ім'я?

ЛЮДИНА. Але ви украли у мене моє, хоч
я й не загинув.

СЕКРЕТАР (офіційним тоном).
Пропоную сказати всю правду. Ти вкрав ці
документи у покійника?

ЛЮДИНА (у сміхаючись). Так... Щоб
повернутися на батьківщину. Якщо я не мо-
жу бути Гансом Кіфером, я стаю Йоганном
Шварцом... або ніким...

СЕКРЕТАР (допитливо). Наскільки я
зрозумів, ти не маєш інших документів, крім
цього посвідчення?

ЛЮДИНА. Ні.

СЕКРЕТАР. Тоді все гаразд!

ЛЮДИНА. Я радий, що ти нарешті зрзу-
мів мене.

СЕКРЕТАР. Так, тепер я починаю розуміти
твою історію. Ти не Ганс Кіфер. Ти ніколи
не був Гансом. Ти, можливо, був знайомий
з нашим Гансом? Га?.. Він був твоїм прияте-
лем? Розповідав тобі про своє село, про
Кетхен, про домівку, про поле біля річки...
І про мене, певно... І ти подумав: «Непогана
місцинка!»... Чи не так?..

ЛЮДИНА. Не розумію.

СЕКРЕТАР. Через стільки років важко впі-
знати людину, подумав ти! Вони трохи про-
стачки, ці милі селяни, сказав ти собі! У них
можна перехопити добрячий шмат, влашту-
ватися в теплі, заволодіти майном покійно-
го — от що сказав ти собі!

ЛЮДИНА. Слухай, Крумбауере, чи ти ча-
сом не збожеволів?

СЕКРЕТАР. Я не Крумбауер для вас! Я
пан секретар магістрату! Ви хитро задумали
вашу комбінацію, але номер не пройшов!
Вони не такі вже простачки, ці селяни. Ви по-
милились адресою. Ідіть собі геть!

Заходить Кетхен.

КЕТХЕН. Ви кликали мене, пане Крумба-
уер?

СЕКРЕТАР. Кликав... Але ви вже не потріб-
ні.

ЛЮДИНА. Кетхен!

КЕТХЕН (обертаючись). Боже мій!..
(Вражено.) Ганс?!

Людина простягає до неї руки. Кетхен кидається до
нього в обійми, плаче. Крумбауер невдоволено
наливає склянку. Одним духом п'є.

ЛЮДИНА (гладить її по голові.
Схвильовано). Кетхен!.. Моя бідна
Кетхен!.. Скільки сивого волосся у тебе...

КЕТХЕН (різко відштовхує його).
І оце все, що ти побачив? Тільки сиве волос-
ся?! А руки мої ти бачив? Ось, глянь... Ти пі-
знаєш мої руки?

ЛЮДИНА. Але, Кетхен...

КЕТХЕН. Ти це хотів побачити?.. Чи серце
моє, з якого краплина за краплиною зника-
ла надія, зникало життя? Ти знаєш, що таке
п'ятнадцять років без відпочинку, без радос-
ті, без жодного світлого дня?.. А як я чека-
ла на тебе! Боже мій... Як чекала!.. Всю вій-
ну жодного листа, а я чекала!.. Всі, хто ли-
шився живий, давно повернулись додому, а
я чекала! На площі поставили пам'ятник і

написали на ньому твоє ім'я, а я все-таки чекала!.. І жодного листа! Жодного!..

ЛЮДИНА. Але я не міг, Кетхен! Присягаюсь... Там, де я був...

КЕТХЕН. Я не знаю, де ти був! І не хочу знати!.. Коли почалась війна, ви всі збожеволіли. Африка, Норвегія, Росія — ви хотіли бути всюди, вам всього було мало!..

СЕКРЕТАР (пихато). Наші солдати захищали батьківщину! Висока місія німецького народу...

КЕТХЕН (обертаючись до нього, розгнівано). А! Вам і зараз мало! Я пам'ятаю, Крумбауере, як ви розгулювали по селу, бундючний, наче різдвяний індик, і торочили ці ж прокляті слова! І коли б з-під землі виліз ваш фіурер...

СЕКРЕТАР (випростовуючи руку вперед). Хайль!

КЕТХЕН. Ти бачиш, Гансе! Нічого не змінилося! Хапай автомат і біжи знову воювати!.. Чого ти повернувся? Чого, я питаю тебе?! І чого ти від мене хочеш?..

ЛЮДИНА (лагідно). Нічого, Кетхен. Заспокойся. Я просто дуже стомився. І ні від кого нічого не хочу. Але у кожної людини є дім. І якщо вона залишається живою, їй хочеться повернутися додому туди, де вона народилася.

СЕКРЕТАР (багатозначно). Якщо це він. Той, хто повернувся.

ЛЮДИНА (не звертаючи уваги). Я ні в чому не докоряю тобі, Кетхен. Ні в чому. І нічого не вимагаю, але я не винен...

КЕТХЕН. А хто? Скажи, хто?!

ЛЮДИНА. Не знаю... Війна, життя... Я, звичайно, не міг сподіватися, що ти чекатимеш на мене. Я навіть не знав, чи жива ти. Але, Кетхен, зараз... скажи, ти щаслива з Густавом?

КЕТХЕН. Я... я народила йому п'ятох дітей, Гансе...

ЛЮДИНА. Це не відповідь. Я питаю — ти щаслива?

Кетхен мовчить.

Ти не відповідаєш?

КЕТХЕН (поволі обертається до секретаря). П'ять років тому ви показали мені свідоцтво про смерть Ганса... Сказали, що одержали повідомлення. Це була неправда?

СЕКРЕТАР. Але хто міг гадати?.. Стільки років!..

КЕТХЕН (напружено). Навіщо ви це зробили, Крумбауере?

СЕКРЕТАР. Наче це я сам зробив!.. Усі так вирішили! Всі!..

КЕТХЕН. Я чекала п'ятнадцять років. Я б чекала ще п'ять... Все життя. До смерті... Ви чуєте? До смерті... (Кричить.) Навіщо ви це зробили, Крумбауере?

ЛЮДИНА. Не питай, Кетхен. Хай краще

скаже, як у нього росте картопля. Він зробив з мене покійника, щоб угноїти мною моє власне поле.

СЕКРЕТАР (люто). Так, зробив! І ніхто не доведе, що ти не покійник!.. Нема Ганса Кіфера! Нема! Він давно згнив! І ми не дозволимо йому смердіти тут, у нашому селі.. Попроси у нього посвідчення, Кетхен! Хай покаже. Де в нього посвідчення, що він Ганс Кіфер?! Ага! Нема?.. Авантюрник! Пройди-світ!.. Жени його геть, Кетхен! Жени! Бо інакше цей покійник забере у тебе дім, дітей!..

КЕТХЕН (переводячи погляд з Ганса на Крумбауера. Сторопіло). Боже мій! Який негідник!.. Який мерзотник!..

СЕКРЕТАР. Ну, звичайно, мерзотник. Я відразу зрозумів це!

Завіса

КАРТИНА 3

На просценіум виходить Людина.

ЛЮДИНА. І все-таки я не хотів іти з рідного села. Ви добре знаєте селян? Я теж. Я чудово розумію, що минуть роки, поки мені повернуть моє добро. І всі ці роки боротьба не припинятиметься ні на один день. Мене без кінця переслідують нещастя: згорить клуня, здохне корова, в моєму колодязі опиниться дохла кішка. І якщо у сусідів зникне хоч одна курка, у крадіжці звинуватять мене... Але відступити? Залишитися назавжди живим покійником? Ні...

Чути тихі звуки органа.

Я вирішив піти до нашого старого патера Густава Шона. Він знав мене з дитинства...

Відсувається завіса. Напівосвітлена церква. Спираючись на ціпок, до церкви заходить Людина. Бере свічку, запалює і ставить перед іконою. Потім, незграбно підгинаючи поранену ногу, стає на коліна. Тихо грає орган.

Боже мій! Боже! Ти, який сотворив мене за своєю подобою, поглянь, як збентежена душа моя... Я ніколи нікому не бажав зла... Ти уособлюєш вищу любов, боже мій! Чому ж ти допустив, щоб мене відірвали від усього, що я любив? Чому на моєму шляху тільки жах, ненависть і байдужість?.. Чому не хочеш ти знову вернутися на землю, щоб урятувати людей? Чи ти побоюєшся, що тебе спіткає моя доля?.. «Господь на землі? Ваші документи! Звідки ви прибули? Куди прямуєте? Що збираєтесь робити? Рятувати людей? Ні, шановний, вхід заборонений!..» Ти чуєш, господи? Вхід заборонений! Земля зачинена для тебе на два оберти, як серця людей, і ключ назавжди загублений!

Звуки органа посилюються. Заходить Патер. Людина підводиться, іде йому назустріч.

Отче! Отче мій!.. Погляньте на мене!

ПАТЕР. Господь бачить тебе, сину мій! Що ти хочеш?

ЛЮДИНА. Допоможіть мені, отче мій!.. Мене охопив розпач.

ПАТЕР. На те воля господня. Нас оточує розпач. Всюди, де б ми не були.

ЛЮДИНА. Я побував скрізь. А тепер повернувся. Ви пізнаєте мене?

ПАТЕР. Лише господь пізнає всіх.

ЛЮДИНА. Але люди теж мусять пізнавати одне одного. Подивіться! Я Ганс!.. Ганс Кіфер!..

ПАТЕР. Ганс Кіфер?! Але я відслужив по ньому заупокійну месу!

ЛЮДИНА. І все-таки я живий! Повернувся, щоб знову жити тут. Допоможіть мені, отче мій! Скажіть людям, що я справді Ганс Кіфер. Люди повірять вам!.. Повернуть мені мій дім, поле, ліс..

ПАТЕР. Ганс Кіфер? Ліс?.. (По паузі.) Не пам'ятаю. Ти просиш, щоб я свідчив у мирських справах, сину мій. А я служу богові.

ЛЮДИНА. Згадайте, отче мій! Заради всього святого, постарайтесь згадати!.. Ви були моїм наставником. Навчили мене першої молитви... Адаже мене можна впізнати! Можна!.. Я щойно розмовляв з Гертрудою, вашою старою служницею. Вона одразу впізнала мене!.. Я зараз покличу її... (Шквильно, швидко йде до виходу. Гукає.) Гертрудо!.. Гертрудо!.. Ідіть сюди!..

Квапливо заходить Гертруда, іде до патера.

ГЕРТРУДА (скоромовкою). Бачили нашу радість, пане патер? Наш Ганс повернувся! Мені вже три ночі сниться, що я пасу білого баранчика. Це на щастя. І що ви тепер скажете? Він майже не змінився, наш Гансик. Тільки трохи кульгає. А скільки ж він пережив, бідолаха! Зате тепер, дякувати богові, дома. Господь врятував від усіх напастей. Господь...

ПАТЕР. Не згадуй імені господа нашого всує...

ЛЮДИНА. Ви чуєте, отче мій? Згадали Ганса?

ГЕРТРУДА. Так, так, звичайно, пане патер! Ви не можете не пам'ятати. Наш Гансик! Радість наша. Пам'ятаєте, скільки він хворів, коли був дитиною? Ви йому книжки носили. А як видужав, зразу дві шибки у вас вибив. Пам'ятаєте, пане патер? А ми вже й оплакали його і месу по ньому відслужили. Але це на щастя. Прикмета така. Тепер, хвалити бога, все гаразд буде. У вас, пане патер, і грошики цілі, що за його ліс виручили. Господь знав, як вони йому згодяться... (Раптом сплескує руками.)

А Кетхен?.. Сердешна Кетхен? Що тепер вона робитиме?!

ПАТЕР. Іди, Гертрудо. Залиш нас з Гансом самих перед лицем господа.

ГЕРТРУДА. Ну, слава богу! Пан патер згадав тебе. Тепер усе буде гаразд. (Перехрестивши Ганса, виходить.)

ПАТЕР. Так. Я згадав тебе, сину мій. Але повернення твоє принесло мені і радість і горе.

ЛЮДИНА. Горе?..

ПАТЕР (урочисто). Так, сину мій! Всі ми грішні перед господом богом. Але є гріхи, яким нема прощення! І такий гріх ти береш на свою душу!

ЛЮДИНА. Але що я зробив?.. Що?..

Звуки органа посилюються, заглушуючи слова патера.

Завіса

ДІЯ 2

КАРТИНА 4

На просценіум виходить Людина з ціпком у руці.

ЛЮДИНА. «Сину мій, з твоєю появою дружина твоя стала двомужницею. Цього гріха не простять їй ні закон, ні церква!..» Патер знайшов той єдиний аргумент, який примусив мене піти за порадою до Крумбауера. Гріх він поклав на мою душу, а мої гроші забрав собі. Отже, я поїхав... Спочатку на вокзал. Але найближчий поїзд мав бути тільки наступного ранку... Довелося піти в готель. Записатися під ім'ям Йоганна Шварца... Всю ніч не склепив очей. Намагався дати лад своїм хаотичним думкам. Накликати на ні в чому не винну Кетхен прокляття церкви і судову розправу? Ні! Цього вона не заслужила!.. Але й моє становище було нелегке. Я більше не існував. Порожнеча. Уявляєте? Замість людини — нічого. Смішне становище, правда?.. І тоді мені вперше спало на думку: якщо мені нема місця на цьому світі, треба обрати собі інший, якусь маленьку зірку. Розумієте?.. Я вам розповідаю про це, щоб ви не нудьгували, поки лікар і фрейлейн Фішер міняють костюми і гримуються, перевтілюючись в інші персонажі. Не знаю, чи зрозумієте ви наші зусилля, адже нас тільки троє... До речі, як вам сподобалась фрейлейн Фішер? Можу сказати по секрету, що...

Лікар висуває голову з-за куліси.

ЛІКАР. Можна продовжувати?

ЛЮДИНА. Так, так, продовжуємо... (Доглядає чів.) Ми ще поговоримо про це... (Виходить.)

Відсувається завіса. Контора, обставлена сучасними меблями. На стінах рекламні плакати страхової компанії. За письмовим столом директор — з гладенько зачесаним волоссям, у рогових окулярах. Він розмовляє по телефону.

ДИРЕКТОР. Головне, щоб він не втік. Розумієте? Він може нас привести на слід... Так. А через три хвилини пришліть його до мене. (Кладе трубку і одразу ж набирає новий номер.) Алло! Поліція?.. Комісара Диттрі, будь ласка... Говорить Трессер, генеральний директор страхової компанії «Меркурій»... Здрастуйте, комісаре.. Ви пам'ятаєте справу з підробленими страховими полісами?.. Абсолютно правильно, Йоганн Шварц... Так от, є новини: до нас у контору прийшов якийсь чоловік, він цікавиться Йоганном Шварцом. Назвати себе не хоче... Так, підозрілий. Зараз я перевірю його сам... Гаразд. Я подзвоню вам за кілька хвилин. (Кладе трубку.)

У двері стукають. Заходить Людина. Тримається зняковівло. Ще спирається на ціпок, але ходить уже краще.

ДИРЕКТОР. Мені сказали, що ви розпитуєте про якогось Йоганна Шварца?

ЛЮДИНА. Так.

ДИРЕКТОР. Що ви знаєте про цю людину?

ЛЮДИНА. Майже нічого.

ДИРЕКТОР (улесливо). Ви його родич?

Людина заперечливо хитає головою.

То, може, друг?

Знову заперечливий жест.

На жаль, я можу повідомити вам дуже небагато. Йоганн Шварц деякий час працював у нас, але зник безслідно. Це все, що я знаю.

ЛЮДИНА. Я знаю трохи більше. Він був у Алжирі, в іноземному легіоні. Я бачив його лише кілька хвилин... мертвим...

ДИРЕКТОР (збуджено). Мертвим? Ви можете це засвідчити?

ЛЮДИНА. Навіщо?

ДИРЕКТОР (посміхаючись). Ваш знайомий забув уладнати деякі справи, коли залишив нас. Звичайна формальність.

ЛЮДИНА. Якщо тільки це...

ДИРЕКТОР. Треба засвідчити, що він справді помер. Я вам поясню: без вашого свідчення він, можливо, фізично помер, але юридично живе. Ви розумієте?

ЛЮДИНА. Цілком. У мене якраз навпаки.

ДИРЕКТОР. Тобто як?

ЛЮДИНА. Я юридично помер, а фізично живу.

ДИРЕКТОР. Але це неможливо!

ЛЮДИНА. На жаль, саме так. І мушу сказати, що я не маю особливого бажання свідчити про те, що Йоганн Шварц помер. Для мене це якоюсь мірою юридичне самогубство.

ДИРЕКТОР. Не розумію.

ЛЮДИНА. Дуже просто. Він наполовину помер, я наполовину живий. Удвох ми складаємо одну людину, яка має право на існування. І я міг би зайняти його місце.

ДИРЕКТОР. Ви? Ні, дорогий мій. На це місце сто претендентів! От коли б Йоганн Шварц власною персоною з'явився у нашу контору, закон примусив би нас поновити його на роботі.

ЛЮДИНА. Чудово! (протягає документи.) Йоганн Шварц — власною персоною!

ДИРЕКТОР (розглядаючи документи). Здається, ви хочете мене остаточно заплутати?.. Коли Йоганн Шварц мертвий, як ви запевняєте, він не може бути у відпустці через хворобу.

ЛЮДИНА. Але відпустку через хворобу одержав я.

ДИРЕКТОР. Наскільки я розумію, ви украли у Йоганна Шварца його документи?

ЛЮДИНА. Не в Йоганна Шварца, а у трупа Йоганна Шварца.

ДИРЕКТОР. А навіщо, скажіть, будь ласка?

ЛЮДИНА. Щоб повернутися на батьківщину.

ДИРЕКТОР. Це, звичайно, аргумент... Але ви уже повернулись. Навіщо вам тепер ці документи?

ЛЮДИНА. У мене нема інших. У моєму селі мене поховали і поставили пам'ятник. Я більше не існую.

ДИРЕКТОР. Абсурд! Дуже легко засвідчити свою особу.

ЛЮДИНА. Це так здається. У мене немає ніяких доказів.

ДИРЕКТОР. Ви самі живий доказ.

ЛЮДИНА. Живий, але не викладений письмово. Я пробував. Нічого не вийшло.

ДИРЕКТОР. На вашому боці право.

ЛЮДИНА. Право, але не сила. Я змушений почати все спочатку.

ДИРЕКТОР. У шкурі іншого? Це небезпечно.

ЛЮДИНА. Небезпечно? Чому?

ДИРЕКТОР. Ви нічого не знаєте про життя Йоганна Шварца.

ЛЮДИНА. Плювати мені на його минуле. А його майбутнє... Я його зроблю сам!

ДИРЕКТОР. А де у вас гарантія, що ця людина не мала боргів і не вчинила злочину, за який вам доведеться відповідати?

ЛЮДИНА. Ну, що ж... завжди чимсь ризикуеш. А це мій єдиний шанс.

ДИРЕКТОР. І все ж, я не раджу вам. Річ у тім...

Дзвонить телефон.

ДИРЕКТОР (знімає трубку). Алло!.. Прийшла фрау Цист? Так, так, просить. (Кла-

де трубку. До Людини.) Вибачте. Я змушений перервати розмову. У Клари Цист багато мільйонів і мало терпіння.

ЛЮДИНА. У мене навпаки. Я можу почекати.

Директор проводить його до дверей. Людина виходить.

ДИРЕКТОР (на дверях). Шановна пані Цист! Прошу, прошу вас!

З'являється Клара Цист в ексцентричному, наймоднішому туалеті. Директор, схилившись у поклони, цілує їй руку.

Я безмежно щасливий...

ЦИСТ. Хіба? Я зараз вгамую ваше щастя, пане Трессер. (Сідає в крісло біля столу і дістає сигарету.)

ДИРЕКТОР (квапливо підносячи їй сірник). Це неможливо. Варто мені побачити вас...

ЦИСТ. Щоб згадати, що ви досі не хочете заплатити страхову премію за «Мавританію», яка потонула.

ДИРЕКТОР. О пані Цист! Коли б ми могли бути певні, що вона потонула...

ЦИСТ. Що ви хочете сказати?

ДИРЕКТОР. ...А не її потопили.

ЦИСТ. Це неможливо! На «Мавританії» загинуло сто п'ятдесят пасажирів.

ДИРЕКТОР. Так. Бідолашні не знали, на яку суму застраховано судно.

ЦИСТ. Пане Трессер, це виходить за межі дозволеного!

ДИРЕКТОР. Цілком вірно. Саме тому, люба фрау Цист, я хочу зробити вам винятково вигідну пропозицію. (Цілує їй руку.)

ЦИСТ. А скільки мені коштуватиме ваша вигідна пропозиція?

ДИРЕКТОР. Лише два мільйони марок. На цю суму ви купуєте акції страхової компанії «Меркурій», а ми, з властивим нашій фірмі американським розмахом, проведемо операцію під девізом: «Жодного німця, не застрахованого від атомної бомби!»

ЦИСТ. І німці під час бомбардування прикриватимуть собі голови вашими страховими полісами?

ДИРЕКТОР. О ні, люба фрау! Моя пропозиція цілком ділова. Страховий поліс надає німцям право користуватися протиатомним сховищем фірми Цист. Ви розумієте? Фірми Цист! Вашої фірми.

ЦИСТ. Чудово! А моя фірма повинна забезпечити сховищами п'ятдесят мільйонів застрахованих вами німців? Ви уявляєте, що це означає? В усьому світі нема фірми, яка могла б це зробити!

ДИРЕКТОР. І не треба! Не треба!.. Кому і коли можуть знадобитися ці сховища? До того, як почнеться атомне бомбардування, всі німці спокійно носитимуть в кишенях свої страхові поліси. А після...

ЦИСТ. Ви гадаєте, почнуть відразу з бомби в сто мегатонн?

ДИРЕКТОР. А ви гадаєте, що п'ятдесяті буде мало?

ЦИСТ. Ви розумна людина, пане Трессер. Але хто дасть мені гарантію, що я поверну назад хоч би свої два мільйони марок? Я вже мала справу із страховими полісами «Меркурій». Ви пам'ятаєте? Афера Йоганна Шварца...

ДИРЕКТОР. Але ви, самі того не знаючи, навели винятково вдалий приклад. Злочинця знайдено і найближчим часом він стане перед судом. Фірма «Меркурій» поза підозрою.

ЦИСТ. Невже? Чудово... Отже... два мільйони? А які дивіденди?

ДИРЕКТОР. Через рік двадцять п'ять процентів.

ЦИСТ. Непогано.

ДИРЕКТОР. Я щасливий, що ми порозумілися!.. Чекова книжка, сподіваюсь, з вами?

ЦИСТ. А як «Мавританія»?... Потоплена чи потонула?

ДИРЕКТОР. Потонула. Безперечно, потонула!

ЦИСТ. Я щаслива, що ми порозумілися!..

Дістає чекову книжку, підписує.

ДИРЕКТОР (ховає чек, цілує їй руку). Люба фрау Цист! Коли у жінки поєднані розум і чарівність, краса і темперамент...

ЦИСТ (підводиться, сміючись). То мужчина вашого віку, на жаль, не може викликати у такої жінки жодних емоцій. (Іде до дверей.)

Директор проводить її, потім повертається до столу, хвилинку розмірковує, знімає трубку і рішуче набирає номер.

ДИРЕКТОР. Алло! Це ви, комісар?.. Так от, ця людина не Йоганн Шварц, але він хоче стати ним... Ви смієтесь? Авжеж, божевільний... Що? Відпустити його? Ні, комісар, вам потрібний винуватець, а все інше не має значення... Зважте, що нас це теж влаштує. Тим більше, що у вас не залишилось ніяких шансів схопити справжнього злочинця, він помер... Саме так. Наші клієнти мусять бути впевнені, що нас не можна обдурювати безкарно... Тільки строго між нами, комісар! Я нічого не знаю. Ви нічого не знаєте. Присилайте інспектора, поки цей дивак не втік. (Сміється.) Кінець кінцем, в чому він безперечно винен!.. (Кладе трубку, йде до дверей.) Прошу вас.

Повертається Людина.

Сідайте. Сигарету?

ЛЮДИНА. Дякую.

ДИРЕКТОР. Друже мій, ваша історія зворушила мене. Я згоден.

ЛЮДИНА. Справді? Ви берете мене на роботу?

ДИРЕКТОР. Так, пане... Шварц... Я вважаю, тепер так треба називати вас?

ЛЮДИНА. Я дуже вдячний вам!

ДИРЕКТОР. Але є одна обставина, яку мені цікаво з'ясувати. Чому ви завербувались в іноземний легіон?

ЛЮДИНА. Це довга історія.

ДИРЕКТОР. Розкажіть. Ми маємо час.

ЛЮДИНА. Я не завербувався. Мене взяли в полон у сорок третьому. Після війни ніяк не міг репатріюватися. Всі документи пропали. Побував скрізь. Нарешті опинився в Алжирі. Воював...

ДИРЕКТОР. На боці повстанців?

ЛЮДИНА. Еге. Так вийшло.

ДИРЕКТОР. А потім скористалися з першої нагоди, щоб перебігти?

ЛЮДИНА. Мене вимотала війна, і я мріяв тільки про те, щоб повернутись на батьківщину... Якось вночі ми оточили підрозділ легіонерів і знищили всіх. Мене було поранено в ногу, відстав од своїх... І тут я подумав — це єдина нагода. Повернувся, витяг з купи одного, зняв форму і забрав документи. Один виявився Йоганном Шварцом... Легіону я спекався завдяки рані — мені дали відпустку за станом здоров'я... І ось я тут...

Різкий стукіт у двері.

ДИРЕКТОР (підводиться і швидко відходить вглиб кімнати, далі від Людини). Зайдіть!..

Відчиняються двері.

Завіса

КАРТИНА 5

На просценіум виходить Людина.

ЛЮДИНА. Після подій у кабінеті Трессера минуло шість місяців. Як бачите, я вже без ціпка... Ви пригадуєте момент, коли почувся стукіт у двері? Неважко догадатися, що мене арештували. Спершу все йшло добре. Я назвався Йоганном Шварцом, і комісара це цілком влаштувало. Але коли справа перейшла до прокурора, все обернулося інакше. Я заплутався в деталях злочинів Йоганна Шварца. І прокурор розміркував так: «Якщо цей тип добровільно зізнається в підробці, якої не зробив, значить, він надумав щонайменше повалити Республіку!» Логічно!.. Була влаштована перевірка моїх розумових здібностей. Три експерти. Кожний говорив інше. Чотири місяці вони досліджували мене. Мені це так обридло, що зрештою я сказав їм усю правду. Думаєте, вони повірили? Нічого схожого!.. Вони зробили висновок, що я втратив пам'ять через контузію. Справа зразу стала сенсаційною: чи можна засудити

людину, яка не пам'ятає свого минулого? Мене обсіли репортери. Прокурор і адвокати мали нагоду продемонструвати всю свою красномовність і здобули на цьому славу... Але що робити зі мною, так і не придумали. Закінчилось тим, що мене вигнали з тюрми, але залишили під наглядом поліції... (Заглядає за завісу.) Даруйте, ще не все готово. Наступна сцена відбуватиметься у барі. Кілька слів про бармена. Його звать Сальваторе. Кумедний тип. Клієнти називають його «маестро». Можливо, тому що він грає на гітарі. Незадовго до війни чотирнадцятого року він приїхав з Неаполя і відкрив бар на людному місці, поміж двома казармами. Військових була сила, діло Сальваторе процвітало. Крім випивки, солдати могли одержати у Сальваторе дівчаток за доступну ціну, фальшиві документи, наркотики. Золоте діло! Двері не зачинялися, торгівля йшла вдень і вночі. Але в кінці світової війни... не залишилось солдатів! Маестро Сальваторе не розгубився, відтарабанив столи і стільці на горище і відкрив торгівлю божественним причандаллям: розп'яття, чотки, ікони, молитовники. Прибуток знову давали солдати, але вже мертві. Розумієте? Ця торгівля йшла жваво до тридцять п'ятого року. І раптом — чудо! Знову з'явилися живі солдати!.. Комерція є комерція. Сальваторе переносить божественні речі на горище, а столи і стільці — вниз. Та, на жаль, це триває недовго. В сорок п'ятому знову переселення: пляшки нагору, ікони на вітрину... Але недарма його звать маестро, цього хитрого Сальваторе. Справжній неаполітанець. Щоб більше нічого не перетягти, він відкрив друге приміщення і тепер готовий до всього: і до молитви і до розваг.

В ногу з часом!.. Отже, перед вами шинок шановного Сальваторе. (Виходить.)

Відсувається завіса. Бар. З одного боку стойка, з другого — невеличка естрада. Топиться піч. Біля стойки Сальваторе — лисий, з величезними вусами. В руках у нього гітара. На естраді Пауліна. Вона напівроздягнена. Одягається.

САЛЬВАТОРЕ. Мамма міа! Які часи! Я мушу вчити дівчину, як треба роздягатись!.. У мій час цього не вчили і виходило значно краще. Хоч це не називалось «стриптиз». І дивився на це тільки один мужчина, а не увесь зал!

ПАУЛІНА. У ваш час дівчина могла спокійно займатися своїм ремеслом. А ви хочете зробити з мене цілий атракціон!

САЛЬВАТОРЕ. Ти гадаєш, мені потрібний твій дурний стриптиз? Для моєї втіхи? Санта мадонна! Торгівля цього вимагає! Ти хочеш, щоб я розорився? Закрив бар? Починай спочатку!.. (Командує.) Куплет! (Грає на гітарі.)

ПАУЛІНА (співає).

Наче їжа без приправи.

Так без мене ти, мій любий.
Мов магнітом, для забави,
Ти жагуче вабиш, любий.
Якщо виженеш у двері,
Влізу я в віконце, любий!..

САЛЬВАТОРЕ (командує). Танець!..
(Грає.)

Пауліна танцює. Сальваторе командує.

Куплет!

ПАУЛІНА (співає).

Якщо серце почне нити,
Заспокою тебе, любий.
Якщо підеш на край світу —
За тобою піду, любий.
Якщо чорт у тебе вскочить,
Чорта покохаю, любий.

САЛЬВАТОРЕ (командує). Стриптиз!..
З темпераментом, з темпераментом, сакра
мадонна!... (Грає.)

Пауліна, танцюючи, починає роздягатися. Відчиняють-
ся двері, заходить Людина. Зупиняється біля порога.
Вигляд жалюгідний. Мокрий, тремтить від холоду.
Пауліна скрикує з несподіванки і затуляється сукнею.
Сальваторе, рвучко припинивши грати, обертається.

Якого біса?! Там написано, що зачинено!

ЛЮДИНА (ніяково). Чи не знайдеться
у вас трохи супу?

САЛЬВАТОРЕ. Супу! Супу! Супу!.. Цілий
день у мене просять супу! Ти гадаєш, суп
плється з водопроводу?

Людина мовчки повертається, щоб піти.

Куди? Куди, корпо ді бакко! Вернись!..
Моя щедрість — то мій хрест. Але господь
усе бачить! Певен, що в цю мить він диви-
ться на мене в підзорну трубу і каже: «Тре-
ба приготувати затишне містечко в раю цьо-
му Сальваторе!..» А Сальваторе просто ган-
чірка! Найдурніший з усіх бовдурів на землі!
Якщо я досі не маю капіталу, то тільки че-
рез таких, як ти. Банда ледарів! І тільки й
роблять, що жеруть! Жеруть!.. (Бере зі
стойки тарілку.) Почекай!.. (Вихо-
дить.)

ПАУЛІНА. Сідай. Чого стоїш?

Людина підходить до печі, гріє руки. Уважно дивить-
ся на Пауліну.

Чого вирячився?

ЛЮДИНА. Там твоє фото?.. (Киває в
бік дверей.) На вітрині?

ПАУЛІНА. А що? Ніколи голих жінок не
бачив?

ЛЮДИНА. Давно.

ПАУЛІНА. Сидів?

ЛЮДИНА. Відпочивав.

ПАУЛІНА. Воно й видно. Пограбування?
Убивство?

ЛЮДИНА. Гірше. Самогубство... Як тебе
звуть?

ПАУЛІНА. Пауліна. А тебе?

ЛЮДИНА. Не знаю.

Заходить Сальваторе з підносом, на якому тарілка
супу і хліб.

САЛЬВАТОРЕ. Пауліно, тебе там питають.
Клієнт.

ПАУЛІНА. Зараз пошлю його під три чор-
ти. Хай приходить увечері. (Виходить.)

САЛЬВАТОРЕ (ставить піднос на
стіл. Злісно). Сідай! Трощи! О мамма
міа!..

ЛЮДИНА (вагається). У мене немає
грошей, щоб заплатити...

САЛЬВАТОРЕ. А ти вирішив, що я вважаю
тебе за мільйонера? А де, по-твоєму, мої
очі? В кишені? В касі? В погребі?.. (Лагід-
ніше.) Ти хочеш, щоб я тебе попросив?
(Приязно.) Їж, дурню.

ЛЮДИНА (жадібно їсть. Лише
після паузи підводить очі і ди-
виться на Сальваторе). Дуже дя-
кую...

САЛЬВАТОРЕ (по паузі. Співчут-
ливо). Нема роботи?

ЛЮДИНА. Тиждень тому я ще працював.
Носив цеглу. Але коли стало холодно, робо-
ту припинили.

САЛЬВАТОРЕ. Маєш якусь спеціальність?

ЛЮДИНА. Я можу водити грузовики, але
у мене нема прав. Можу працювати механі-
ком, але у мене нема свідоцтва. Без доку-
ментів беруть тільки на будівництво.

САЛЬВАТОРЕ. А де твої документи? Ти їх
з'їв?

ЛЮДИНА. Це довга історія.

САЛЬВАТОРЕ (розгрібаючи вугі-
ля в печі). Розкажи... (Пауза.) Знову
вугілля подорожчало! Я завжди кажу: гроші
пливуть, як вода... Ти розумієш, що значить,
коли гроші пливуть? Ні? Тобі наплювати на
це?.. Я тобі заздрю!.. Ну, будеш розповідати?

ЛЮДИНА. Це дуже довго.

САЛЬВАТОРЕ. А чому ти їси так швид-
ко? Чим швидше ти їси, тим скоріше скін-
чиш. А чим скоріше скінчиш, тим швидше
знову схочеш їсти. Треба уміти продовжити
насолоду. Продовжити, розумієш?

ЛЮДИНА (не перестаючи жува-
ти, дістає з кишені пом'яту газе-
ту і простягає її Сальваторе).
Погляньте.

САЛЬВАТОРЕ. Що це?

ЛЮДИНА. Репортаж про мій процес.

САЛЬВАТОРЕ (розгортає газету).
Сакра мадонна! Я читав про це. Процес Йо-

ганна Шварца! Але причому тут ти?

ЛЮДИНА. Йоганн Шварц — це я.

САЛЬВАТОРЕ. Баста косі! Не мели! Ти не Йоганн Шварц. Я добре знаю Йоганна. Він працював на мене. Ні, ти не Йоганн Шварц.

ЛЮДИНА (підводить ся). Мені треба йти.

САЛЬВАТОРЕ. Куди тебе в чорта несе?

ЛЮДИНА. На вокзал.

САЛЬВАТОРЕ (зачиняє двері на за с у в). Облиш!.. Я тобі скажу, що я подумав, коли читав про цю справу. Йоганн Шварц втратив пам'ять? Брехня! Черговий трюк!.. Скільки він заплатив тобі, щоб ти видав себе за нього?

ЛЮДИНА. Не розумію.

САЛЬВАТОРЕ. Не прикидайся. Йоганн Шварц вліз у твою шкуру.

ЛЮДИНА. Навпаки. Я вліз у шкуру Йоганна Шварца, щоб повернутися додому. Спочатку мене посадили, потім випустили. Як такого, що втратив пам'ять.

САЛЬВАТОРЕ (підбігає до стойки, наливає склянку вина). Мамма міа!.. Сам господь бог привів тебе до Сальваторе! (Ставить перед ним склянку.) Людина без пам'яті! Та це ж золоте дно в наш час!

ЛЮДИНА (недовірливо). Ви гадаєте?

САЛЬВАТОРЕ. Він ще питає! Я тобі поясню, чому життя таке тяжке? Тому, що ми все пам'ятаємо. Розумієш? Все тут!.. (Торкається лоба.) І коли нас питають, ми повинні на все відповісти. А ти нічого не пам'ятаєш! Нічого не знаєш! Ні за що не відповідаєш!.. Це чудово! Сальваторе тобі допоможе. Разом ми розбагатіємо... Ти розумієш, пер бако, що ти сильніший за всю поліцію на світі?! Сідай! Швидко, швидко, швидко! (Садовить Людину на стілець.) Відпочивай. Переночуєш сьогодні у мене.

ЛЮДИНА. Справді?

САЛЬВАТОРЕ. На перині. Під ковдрою. Спатимеш у теплі, будеш бачити чудові сни. І поїсти я тобі дам. Вечеря з вином!.. Ну, як?

ЛЮДИНА. Не знаю, як вам і дякувати...

САЛЬВАТОРЕ. Не треба дякувати. Сальваторе нічого не робить даром. Але поліція не повинна бачити нас разом. Можуть подумати бозна-що!

ЛЮДИНА. Я не збираюсь іти слідами Йоганна Шварца.

САЛЬВАТОРЕ. Це прибуткові сліди.

ЛЮДИНА. Такі прибутки не окупаються. Я не хочу знову сісти за ґрати.

САЛЬВАТОРЕ. Поки Йоганн Шварц працював на мене, він жив як у Христа за пазухою. І з тобою нічого не трапиться!.. Завтра до мене прийде один мій друг... Тсс! Тихо! Хороший друг... Кращий з друзів!.. Ти одержиш пакет, не дуже великий, і віднесеш його

на адресу, яку тобі дадуть. Це неважко? Вірно? Зовсім легко?

ЛЮДИНА. А що в пакеті?

САЛЬВАТОРЕ. Гм... не знаю... може, макарони... може, маслини... Не знаю!.. Якщо у тебе спитають, ти теж нічого не знаєш. Звідки цей пакет, хто тобі його дав, куди ти його несеш — ти нічого не знаєш! У тебе нема пам'яті!.. А коли віднесеш його, куди слід, одержиш тисячу марок. Згода?

ЛЮДИНА. Тисячу марок за те, щоб віднести пакетик з макаронами? Ви жартуєте?

САЛЬВАТОРЕ. Папа римський не може бути серйознішим! Тисячу марок. Навіть дві!.. І таку роботу ти матимеш щонеділі. Півдня роботи, шість з половиною днів відпочинку. Непогане життя? Га?..

ЛЮДИНА. Боюсь, ви мене не розумієте. За документами я Йоганн Шварц. Але його справи... Ні! Я хочу справжньої роботи. Як у всіх людей.

САЛЬВАТОРЕ. Дитина! Бамбіно! Ти взяв собі мішок з долею Йоганна Шварца і тягнеш його на своєму горбу. Сам диявол допомагає тобі нести його. Якщо спробуєш утекти від диявола, мішок розчавить тебе. Зрозумів? Ще супу?

ЛЮДИНА. Дякую. Досить.

У двері стукають.

САЛЬВАТОРЕ (кричить). Зараз зачинено! Нікого нема!.. (До Людини.) Слухай мене, аміко. Ти втратив пам'ять — бенісімо, чудово!.. Але яку ти маєш від цього користь? Ти заморозив капітал. Сьогодні ти попоїв, випив, спатимеш у ліжку. А завтра? А за тиждень?.. З порожнім гаманцем, з порожнім шлунком, з порожньою головою ти не людина, — ти ніщо! Порка мадонна! Подумай!..

Знову стукіт у двері.

САЛЬВАТОРЕ (кричить). Вам сказали, що нікого нема! Нікогісінько! Ідіть собі!.. (До Людини.) Все навпаки! Їм кажуть забирайтесь, вони не йдуть! Тобі кажуть — залишайся, ти не хочеш! Треба мати залізну голову! Мамма міа!.. Скажи хоч, друже, звідки ти взявся?

ЛЮДИНА (роблячи невизначний жест). Не має значення.

САЛЬВАТОРЕ. До того, як втратити пам'ять, ти все-таки був де-небудь.

ЛЮДИНА (показуючи на стелю). Там...

САЛЬВАТОРЕ (недовірливо). На горіщі?

ЛЮДИНА. Вище.

САЛЬВАТОРЕ. Був льотчиком?

ЛЮДИНА. Вище. Значно вище.

САЛЬВАТОРЕ. А! Розумію. Ти упав до нас з неба.

ЛЮДИНА (попаузі). Із зірки...

САЛЬВАТОРЕ (весело). Мамма міа! Із зірки? Ну, ну!.. Скажу тобі одверто, аміко: я марную з тобою час. Втрачаю клієнтів. Втрачаю гроші. І боюсь, що втрачу розум, тому що ти фолле, божевільний!..

ЛЮДИНА. Не сердься... (Приязно.) Моя історія справді не зовсім звичайна. Але це єдине, що допомагає мені жити.

САЛЬВАТОРЕ. Він ще до того й сентиментальний!.. Я теж колись вірив, що у мене є зірка.

ЛЮДИНА. Ви теж?

САЛЬВАТОРЕ. Я розповім тобі свою історію. Жив колись у Неаполі, в маленькому портовому провулку вантажник. Він жив у одній кімнаті з дружиною, тещею і одинадцятьма дітлахами. А кімната була у підвалі. Я, Сальваторе, спав під столом, поміж двома моїми братами. Стільки ж спало зверху. А решта — на буфеті, під умивальником і на шафі. Матрац був тільки один — для батька і матері. І вони старанно користувались ним, щоб щороку збільшувати сім'ю. Ноїв ковчег був палацом порівняно з нашою кімнатою! Уявляєш? Вийти вночі — це була подія, драма! А жерти нічого, і ми дудлили воду. Одинадцять фонтанів!.. Одного чудового дня — мені було тоді тринадцять років — я поцупив одеколон з вітрини перукаря. Сподобався флакон. Це було зображення слона з піднятим хоботом. Украсти виноград або кукурудзяний качан, то дрібниця. Але потягти одеколон — то зовсім аморальний вчинок. Перукар зламав мені два ребра, батько вибив три зуба... Відтоді мене стільки били, що не залишилось волоска на голові. І ти хочеш, щоб я розводив сентименти? Порка мадонна!.. Я пішов з дому не вагаючись. Тринадцяти років!.. От чому я так добре розумію тебе.

ЛЮДИНА. Але ви все ж таки чогось досягли в житті. А в мене нічого не виходить. Мені б хотілось...

САЛЬВАТОРЕ. Тобі б хотілось заробляти чесною працею? Сальваторе цього теж спробував. Неможливо! Світ — це задвірки, повні покидьків. А люди — свині, і на більше не заслуговують!

ЛЮДИНА. Ви помиляєтесь. Люди не свині. І вони мусять жити інакше.

САЛЬВАТОРЕ. Що я чую?.. Ти хочеш збити людей кращими, ніж вони є? Ти свята людина! Місіонер! Пророк!.. Тепер я розумію, чому ти відмовляєшся від моєї пропозиції. Тільки пророкові не потрібні гроші!

ЛЮДИНА. Не вважайте мене невдячним, Сальваторе. Але раніше, ніж піти на таке діло...

САЛЬВАТОРЕ. Сій! Нічого не кажи!.. Спершу подумай як слід. Потім ще раз подумай. І знову подумай!.. А поки ти думати-

меш, я принесу з підвала вино... Особливе! Кастелло д'Арженто!.. (Виходить.)

По паузі Людина дістає з кишені брюк кілька монет, лічить. Похитавши головою, шукає у кишенях, нічого більше не знаходить. Розкладає монети на столі, перелічує. Заходить Пауліна.

ПАУЛІНА. О, ти, я бачу, з грішми!

ЛЮДИНА. Еге. Вистачить, щоб заплатити за хліб. Але за суп і вино...

ПАУЛІНА. Вино? Сальваторе частував тебе вином? Цікаво, що ти йому наговорив?

ЛЮДИНА. Нічого. Навпаки, він обіцяв мені щасливе життя... Якщо я погоджусь на його пропозицію.

ПАУЛІНА. І ти погодився?

ЛЮДИНА. Ще ні... Треба подумати.

ПАУЛІНА (озирається). Май же пошепки. Ти знову хочеш у тюрму?

ЛЮДИНА (усміхаючись). Ані найменшого бажання. Особливо після того, як побачив твоє фото.

ПАУЛІНА. Тоді не думай. Відмовляйся рішуче.

ЛЮДИНА. Ти можеш порадити щось краще?

ПАУЛІНА. Не знаю... Мені не хочеться, щоб тебе піймали. Ти симпатичний.

ЛЮДИНА. Коли в кишені двадцять п'ять пфенігів і нема роботи...

ПАУЛІНА. І все-таки... (Підходить до нього дуже близько.) Коли б ти міг залишитися...

ЛЮДИНА. Ти мила дівчина...

ПАУЛІНА. Не прикидайся! Адже я тобі подобаюсь! Я відчуваю!.. (Пригортається до нього.)

ЛЮДИНА. Це вже занадто!.. (Рвучко обіймає й цілує її).

Пауліна виривається, дає йому ляпаса і вибігає на просценіум. Сцена затемнюється. Прожектор освітлює Пауліну на просценіумі. До неї підходить Людина.

Фрейлейн Фішер...

ЕММА. Не підходьте до мене!

ЛЮДИНА. Не розумію! Ви дали мені ляпаса і ще й обурюєтесь?

ЕММА. Як ви посміли так цілувати мене?! Вп'ялись, наче п'явка!

ЛЮДИНА. А ви? Чому ви так притиснулись до мене?

ЕММА. За п'есою, Пауліна пригортається до Людини із зірки.

ЛЮДИНА. Так. І, за п'есою, Людина цілує Пауліну.

ЕММА. На сцені так не цілують!

ЛЮДИНА. І так не пригортаються!

ЕММА. Ви просто нахаба! Скористувалися нагодою!

ЛЮДИНА. Але це була для мене єдина нагода!.. Невже ви не розумієте?

ЕММА. Ах, он як?.. Тоді я більше не граю!.. (Вибігає.)

ЛЮДИНА (біжить за нею). Фрейлейн Фішер!.. Фрейлейн Емма!.. Емма!

Прожектор на просценіумі гасне. Освітлюється сцена. Бар. Людина схвильовано ходить з кутка в кутку. Потім зупиняється біля столу, згрібає монети, кладе в кишеню. Якусь мить вагається, потім рішуче йде до дверей. Заходить Сальваторе з пляшкою вина.

САЛЬВАТОРЕ. Стій! Куди?.. А моє вино? Кастелло д'Арженто?.. Для кого я витягнув його з льоху? Для себе чи що?.. (Підбігає до Людини, хапає за руку, підводить до столу). Сідай. Вип'ємо!... (Наливає вино в склянки.)

ЛЮДИНА. Але я...

САЛЬВАТОРЕ. Стривай! Нічого не кажи!.. Таке вино вимагає мовчання!.. Ну, до дна! (Цокаються.)

Обоє п'ють.

Добре? Га?.. Наче в раю!.. Питимеш щодня таке вино. Згода? І все, як я сказав, — один раз на тиждень віднести за певною адресою маленький пакетик. Домовились?

ЛЮДИНА (підводиться). Ні. Дякую за вино. Але щодня пити його я не буду.

САЛЬВАТОРЕ. А!.. Е ун веро пеккато! Шкода! Дуже шкода! Виходить, відмовляєшся? Остаточно? Через свою щедрість я стану жебраком! Що я можу для тебе зробити?.. Стривай! Пер бакко!.. Є ідея! Блискуча! Чисте діло, тисяча купюр на місяць!

ЛЮДИНА. Робота?

САЛЬВАТОРЕ. Блискуча робота!.. Швидко! Швидко! Момент!.. Тільки не запізниш. Поїзд відходить через десять хвилин... (Підбігає до стойки, пише записку.) Тримай цього листа. Підеш до синьйори Умберто. Справжня синьйора. Гранд синьйора!

ЛЮДИНА. Але пояснить...

САЛЬВАТОРЕ. Пер бакко! Немає часу! Ось гроші на квиток. Прочитаєш листа в поїзді. Там усе сказано. Аріведерчі! Аріведерчі! Аріведерчі!.. (Виштовхує Людину за двері. Одразу ж підбігає до вікна, кричить.) Візьміть велосипед, бісіклетта, що перед дверима!.. Еге ж!.. Еге ж!.. Це бісіклетта одного друга... Кажу тобі, друга, кретине!..

У двері стукають.

САЛЬВАТОРЕ (у вікно). Хто там?.. Що?.. Який велосипед?.. Але я думав, що це його бісіклетта!.. Він поїхав на вокзал. Треба бігти! Бісіклетту можуть украсти!.. (Відходить од вікна, переносить пляшку і склянки зі столу на стойку.) Завтра він буде у синьйори Умберто... Кілька днів безтурботного життя, белла віта, а потім... фініта ля комедія!.. Можливо, він подумає, що Сальваторе негідник, бандит?.. О, ні! Мамма міа! Я це зробив для його ж користі. Ніж просто здохнути, краще здохнути з добре набитим черевом. Тому я і послав

його до синьйори Умберто... Комісійні? Ні! До чого тут комісійні?! Сакра мадонна!

Стукіт у двері.

Сальваторе підбігає до вікна.

Хто там?.. Але я сказав, зачинено!.. Чому? В зв'язку з трауром... Хто помер? Ще не помер. Скоро помре!.. (Обертається. Гук ає.) Пауліно! (Бере гітару.) Пауліно, працювати треба! Працювати, порка мадонна!.. (Награє мелодію пісеньки Пауліні.) Пауліно!..

Завіса

ДІЯ 3

КАРТИНА 6

Приглушена джазова музика. На просценіум виходить Людина, одягнена в комбінезон мотоцикліста-гонщика. У руці захисна каска.

ЛЮДИНА. Я працюю тепер у синьйори Умберто. У тієї самої пройди, до якої Сальваторе послав мене шість місяців тому. Кружляю на мотоциклі по стіні смерті. Сто двадцять кілометрів на годину. Бен, Білл і Мод — неперевершені гонщики! Білл — це я... Щоб принадити відвідувачів, синьйора нагородила нас американськими прізвиськами. Бен виступає соло в маленькому гоночному автомобілі. Я і Мод гасаємо один за одним на величезних мотоциклах. Ми не професіонали-гонщики і не циркові акробати. Взятися за це тому, що не знайшли нічого кращого. Коли один з гонщиків скручує собі в'язи — це трапляється частенько — біля віконця очікують уже десятки нових бенів, біллів і мод. На афішах нічого не змінюється. Гадаю, до цього нічого додати... (Виходить.)

Відсувається завіса. Ліворуч кімнатка-контора хазяйки атракціону. Письмовий стіл, на якому рахівниця і мікрофон. На стіні розп'яття. Праворуч, за перегородкою, кімната для гонщиків. Безладно розкидані бідони для бензину, інструменти. В кутку три стільці, койка. Над койкою аптечка.

В кімнатці сидить за столом синьйора Умберто. Вона в строгій чорній сукні. Волосся гладенько зачесане. Окуляри в чорній оправі. На грудях срібний хрестик.

УМБЕРТО (клацає на рахівниці). Четвер — вісімсот тридцять, п'ятниця — сімсот дев'яносто, субота — дев'ятсот шістдесят, неділя — тисяча двісті, понеділок — триста сорок. (Зітхає.) Важкий день понеділок. Господи, прости гріхи наші! Вівторок...

Чути церковний дзвін.

Умберто відсуває рахівницю, бере зі столу чотки, іде до розп'яття, стає на коліна.

До тебе, всемілосердний, всемогутній, звертаюсь я з молитвою! Збережи, господи, ме-

не і мій атракціон від усіх напастей, від поліції і податків. Ти бачиш старанність мою, господи! Ледь зачувши церковний благовіст, я кидаю справи мирські, навіть найневідкладніші, і на колінах благаю тебе, пошли мені благодаті! І ще молюсь за упокій душі убієнних в моєму атракціоні, не з моєї вини, а через їхню необережність... (Зупиняється.) Почекай, господи, список забула... (Біжить до столу, бере аркуш паперу і знову стає на коліна.) За упокій Фріца Шперлінга, Генріха Бунде, Адольфа Зінгерта, Августа Шпальта, Єви Гединської, Маргарити Браун...

Заходить Людина в комбінезоні, на голові захисна каска.

ЛЮДИНА. Пані Умберто, час оголошувати.

УМБЕРТО (хрестячись). Зараз, господи. Одну хвилинку... (Підводиться, підходить до мікрофона. Її слова посилюються репродукторами, що встановлені біля входу в атракціон і в кімнаті гонщиків.) Увага! Увага!.. Шановні глядачі! Починається вистава з найвидатнішим атракціоном нашого часу! Мотоцикли на стіні! Космічна швидкість! Жах, від якого холоне серце! Гра зі смертю! Неперевершені американські гонщики Бен, Білл і Мод плюють на всі закони рівноваги!.. Кожної миті — на грані катастрофи!.. Поспішайте! Поспішайте! Ніхто не знає, на якому сеансі трапиться катастрофа!.. Ви можете побачити те, що ніколи не забувається... Для солдатів і дітей знижка п'ятдесят процентів!.. Починаємо!.. Починаємо!..

За стіною чути ревіння мотора, що посилюється і переходить в рівномірне гудіння. Синьйора Умберто бере зі столу список і знову стає на коліна перед розп'яттям.

І ще молюсь за упокій душі Луїзи Гантіг, Фрідріха Вольфа, Йоганна Шварца...

ЛЮДИНА. Пані Умберто, ми ще живі.

УМБЕРТО (невдоволено). Тьфу, прости, господи! Не той список взяла... (Підводиться. До Людини.) Чого ви чекаєте?

ЛЮДИНА. Я вже тричі казав вам. В моєму мотоциклі треба замінити задню покришку.

УМБЕРТО. Покришка мусить служити стільки, скільки призначено господом. Ви їздите по рівній стіні, а не по булижнику.

ЛЮДИНА. Саме тому покришку треба змінити. Я не маю жодного бажання передчасно потрапити до вашого списку.

УМБЕРТО. За невеликий ризик ви одержуєте великі гроші.

ЛЮДИНА. А ви точно знаєте, скільки коштує життя людини?

УМБЕРТО. Господь беріг вас шість місяців, берегтиме і далі. (Сідає за стіл. Діс-

тає з шухляди папери.) Ось новий контракт, підпишіть.

ЛЮДИНА. Навіщо поспішати? Сподіваюсь, господь збереже мене ще кілька днів за старим контрактом.

УМБЕРТО. Що? Ви відмовляєтесь від свого щастя?! Я щодня молюсь за вас...

ЛЮДИНА. Моє щастя в тому, щоб ви кинули за мене молитись, пані Умберто.

УМБЕРТО (схоплюється). Ах, так? Вас не влаштовують мої молитви? Моя платня?.. Так от, закарбуйте собі на носі, чорт вас забирай... (Повертається до розп'яття, швидко хреститься.) Господи прости, согрішила... Від синьйори Умберто вам не втекти!

ЛЮДИНА. Я не на каторзі, пані Умберто.

УМБЕРТО. Але ти будеш там!.. Бачить бог, будеш!.. Невдячна свиня!.. (Вибігає.)

Гудіння мотора за стіною припиняється. Людина знімає каску, витирає хусточкою лоб. Потім виймає з кишені маленьку ляльку — паяца. Дивиться на неї. Смикає за ниточку. Усміхається.

ЛЮДИНА. Ну, що скажеш, Гансику?.. Схожий я на свиню?.. (Знову смикає за нитку.) Ні, звичайно! Я так і знав, що ти скажеш ні... Скоріше я схожий на тебе. На маленького паяца, якого всі смикають за ниточку... Але зараз ниточка потрапила до моїх власних рук. І я сам мушу вирішити — смикнути за неї чи ні. А може, ти порадиш мені?.. Ну, як? Підписувати контракт? Будеш іще півроку охороняти мене?.. Сам? Чи разом з господом богом?.. (Підходить до розп'яття, вішає на нього паяца.) Поговори з ним. Разом ви що-небудь придумаете.

Заходить Бен в костюмі гонщика.

БЕН (сідає на край столу). Ух, чорт!.. Ледве дотягнув три кола. У тебе так не буває? Кружляєш — і раптом перестаєш розуміти, де ти. Нічого вже не бачиш, не розумієш...

ЛЮДИНА. Буває.

БЕН. Щоразу після цього я обмацую свої руки, ноги. Нічого не пошкодив? Слава богу!.. Ти знаєш, Білл, я не з полохливих. І небезпека, звичайно, зменшується, коли звикаєш...

ЛЮДИНА. Не сама небезпека. Свідомість небезпеки.

БЕН. Ну, однаково. А страх — він завжди тут... (Притуляє руку до грудей)... десь усередині... Дурниця, але стаєш забобонним, коли берешся за це ремесло. (Одвертається, розстібає верхній гудзик комбінезона, дістає талісман на ланцюжку і крадькома цілує. Помічає паяца, що висить на розп'ятті.) Білл, що я бачу? Твій паяц добрався уже до господи бога?

ЛЮДИНА. Хай попросить для нас місцинку в раю. (Ховає паяца в кишеню.)

До кімнати гонщиків заходить Мод. Вона теж у комбінезоні і в касці.

МОД (озираючись). Білл!.. Де ти? Білл!..

Людина і Бен виходять із конторки.

ЛЮДИНА. Чого тобі, Мод?

Мод щось відповідає. Але її слова заглушує голос синьйори Умберто із репродуктора: «Увага! Увага!.. Шановні глядачі!.. Ви побачите найвидатніший атракціон нашого століття!»

Людина підходить до репродуктора і вимикає його.

ЛЮДИНА. Каркає, як ворон!.. Що ти сказала, Мод?

МОД. Тобі лист. (Простягає йому листа.)

ЛЮДИНА (глянувши на конверт, кладе в кишеню). Я чекав на нього.

МОД. Ти не хочеш його прочитати?

ЛЮДИНА. Прочитаю, коли залишуся сам.

БЕН. Наскільки я розумію, ти ввічливо просиш нас забиратися звідси під три чорти?

ЛЮДИНА. Припустимо.

БЕН. Гаразд. Однаково зараз мій заїзд. (Виходить.)

МОД (демонстративно сідає на койку). А я, горобчику, саме зараз маю бажання поговорити.

ЛЮДИНА. На жаль, не можу заборонити. Катай!

МОД (дістає сигарету). Є сірники?

ЛЮДИНА (простягає їй сірник).

Це ти даремно. Скільки вже висмоктала сьогодні?.. Сорок? П'ятдесят?..

МОД. Хочеш бути моєю нянькою?

ЛЮДИНА. Ні. Але ми кружляємо разом.

МОД. Сигарета заспокоює нерви.

ЛЮДИНА. Згадай, як тебе занесло вчора. Я не хочу зіграти в ящик.

МОД. Я теж, мій горобчику. Життя погана штука, але за нього все ж таки чіпляєшся. Правда?.. (Пауза.) Слухай, Білл. Є одна річ, яка мене турбує...

ЛЮДИНА. Кажі.

МОД. У тебе кінчається контракт...

ЛЮДИНА. Так. І що ж?

МОД. Ти поновлюєш?

ЛЮДИНА. Я не божевільний.

МОД. Чому? Тобі тут погано?

ЛЮДИНА. Мені не погано. Але гірше не придумати.

МОД. Буває гірше. Коли нема роботи і нічого їсти.

ЛЮДИНА. Я протримався шість місяців. Ситий донесхочу.

МОД. Знаєш... я звикла до тебе...

ЛЮДИНА. Облиш! На моє місце прийде інший.

МОД. Ти робиш дурницю. За півроку заробиш, як за рік. Потім відкриєш яке-небудь

діло. Що скажеш, наприклад, про бакалійну крамничку?

ЛЮДИНА. Ти можеш уявити мене в ролі бакалійника?

МОД. Правду кажучи, я б хотіла... Ми можемо об'єднатися, ти і я. Невеличка бакалійна крамничка або ж бар на людному місці...

ЛЮДИНА. Не мороч мені голови! Це не для мене.

МОД. Ти не такий, як усі?

ЛЮДИНА. Не такий. Я пролетар, а ти ба-рахольниця. Ми ніколи не домовимося.

З-за стіни долинає ревіння мотора, що посилюється.

МОД (по паузі). А що ти збираєшся робити?

ЛЮДИНА. Я знайшов роботу.

МОД. Справжню?

ЛЮДИНА. Мені дають двадцятитонку на лінії «Норд-Експрес»... Зароблятиму я, мабуть, менше, ніж тут, але це справжнє діло! (Б'є себе по кишені.) Ось тут контракт.

МОД. Не може бути!.. А як це тобі вдалося?

ЛЮДИНА. Мені пощастило. Я зайшов у контору. Про справу Йоганна Шварца там ніхто не знав, а шофери їм потрібні... Клопіт про права вони взяли на себе. Обіцяли надіслати контракт... (Знову б'є по кишені.) Він тут. На тому тижні починаю працювати.

МОД. Подумаєш, робота—шофер на грузовику!..

ЛЮДИНА. Вона, як чайка, ця машина! Двадцять тонн, шість швидкостей, вісімдесят п'ять на годину!.. Вся біла, з золотою смугою на кузові... Вона мені сниться щоночі...

МОД. Знаєш, хто ти? Дитина!

ЛЮДИНА. Пробач, Мод, це, може, й безглуздо, але я не здатен думати ні про що інше. Мені так рідко усміхалось щастя.

МОД. Слухай, Білл!.. Дай мені листа...

ЛЮДИНА. Що ти хочеш з ним зробити?

МОД. Спалити.

ЛЮДИНА. Не мели дурниць.

МОД (кричить). Ти даси мені цього листа?.. Даси чи ні, чорт тебе забирай?!

ЛЮДИНА. Ти збожеволіла!.. (Обертається, іде до конторки.)

МОД. Тим гірше для тебе!.. (Іде до виходу, але на порозі зупиняється, дивиться на Людину)

Людина дістає лист, розкриває. З величезною обережністю, немов коштовність, виймає аркуш паперу, починає читати. Поволі обличчя його кривиться. Мод навшпиньках повертається і торкається його плеча.

МОД. Слухай, Білл... Не роби дурниць.

ЛЮДИНА. Ти про це знала?

МОД. Чому ти не дав мені листа?

ЛЮДИНА. Ти про це знала?

МОД. Слухай, Білл... Уже шість місяців ми

кружляємо разом у цьому чортовому колесі, по двадцять-тридцять разів на день...

Гудіння мотора за стіною припиняється.

ЛЮДИНА. Бен кінчає свій номер. Наша черга...

МОД. Ти знаєш цю відьму Умберто. Гадаєш, можна піти від неї ось так — махнувши рукою: «Привіт!» — і все? Ти ненормальний, Білл, слово честі!.. Зрозумій, ти не людина, ти річ. Тебе купили!..

ЛЮДИНА. Чому вони це написали?.. (В розпачі). За що? Я хочу зрозуміти... Чому?!

МОД. Ти питаєш чому? Тому, що в цьому світі дуже багато мерзотників!.. Подивись на мене, Білл! Подивись!.. Благаю тебе, подивись!.. Знаєш, хто перед тобою? Найпідліша з усіх жінок на світі! От хто!..

ЛЮДИНА. Що ти верзеш, Мод?

МОД. Ти повинен знати! Це я! Я! (Зриває каску, підставляє йому обличчя.) Ну! Бий!.. Я заслужила цього... Бий!.. Або я це зроблю сама...

ЛЮДИНА. Але чому?

МОД. Тому, що я наволоч!.. Клята ханжа Умберто підмовила мене. Я ходила туди... В твою контору. Сказала, що ми працюємо разом. Розповіла про все... Що ти втратив пам'ять, що ти сидів у тюрмі, що в тебе немає документів... Все! Вигадала навіть, що ти небезпечна людина, можеш убити... Але не тому, що я хотіла тобі зла! Я хотіла, щоб ти залишився... Сподівалась, що ми разом придумаємо щось. Відкриємо бакалійну крамничку, бар... Ну... глянь на мене, Білл!.. Адже нічого ще не пропало...

ЛЮДИНА (дуже стомлено). Може, ти й маєш рацію... Нічого ще не пропало...

МОД. Ти сердишся на мене?.. Дуже сердишся?.. (Пауза.) Ну? Скажи, що не сердишся...

ЛЮДИНА. Гарзд. Нам пора.

МОД. Тільки без дурниць, Білл! Чуєш?

Людина хитає головою.

Даєш слово!.. (Пауза.) Тоді ходімо...

Обоє виходять. За стіною починають ревити мотори. Їх гудіння щомить посилюється. Світло на сцені гасне. Ревіння моторів наростає, стає оглушливим.

Раптово обривається. Тиша.

Опускається завіса. Промінь прожектора освітлює Мод на просценіумі.

МОД. Я винна! Я!.. Він був гарним хлопцем, кажу я вам!.. Але однієї клепки у нього бракувало... (Торкається лоба.) Ось тут... Наївний! Дитина!.. Ви цього не розумієте, але тридцять кругів, тридцять п'ять — більше людина не витримає... Одного разу я зробила тридцять вісім... Я перестала розуміти, що зі мною. Побачила, як перед колесом мотоцикла біжать маленькі білі миші... Я намагалась їх догнати... за всяку ціну!.. Не пам'ятаю, як зупинилась... Межа!

Ви розумієте, що таке межа?.. А знаєте, що він утнув, цей Білл? Три години без упину, на граничній швидкості... Дві тисячі кругів... чи більше... ми втратили лік. А він не хотів спускатися... По колу, без кінця по колу!.. Ми все перепробували. Я наздогнала його на моїй машині і розмовляла з ним, як жінка, як товариш, як мужчина з жінчиною... Ні!.. Господиня перерізала дрiт. Ні! Він мчав і мчав... в цілковитій темряві!.. Викликали пожежників. Струмiнь води бив йому в обличчя. І все-таки ні! Ні! Ні!.. Він кружляв! Кружляв!.. Добре, що догадалися накидати соломи... Він не зовсім ще мертвий... ні, ще не зовсім... (Ледве стримуючи хвилювання.) Його відправили в лікарню... Може, він усе-таки видужає? Це був товариш... справжній... товариш... я любила його...

Прожектор гасне.

КАРТИНА 7

Освітлюється просценіум. Перед завісою Емма Фішер в костюмі Мод, лікар Штоль і Людина із зірки.

ЛІКАР (до Людини). Ви вважаєте, ми маємо право на цьому закінчити виставу? І глядач буде задоволений?

ЛЮДИНА. Але я написав усе, як було... Нічого не вигадав.

ЛІКАР. І даремно! Як лікар, я повинен довести пацієнта до благополучного кінця. Я дозволив собі дописати п'єсу. Ось ваші ролі. (Передає Людині і Еммі зошити.) Зараз поставлять декорації мого кабінету. А ви, фрейлейн Емма, тим часом передягніться.

Всі виходять.

Відсувається завіса. Кабiнет лікаря Штоля. Він розглядає документи.

ЛІКАР. Отже, Ганс Кіфер... сорок два роки... підданий Федеративної Республіки Німеччини... може починати життя спочатку!.. Непогано! Коли б кожний з нас міг почати знову!.. Я неодмінно став би актором. Мені ще жодного разу не аплодували пацієнти, а сьогодні плескав увесь зал... (Знімає телефонну трубку.) Друге відділення?.. Говорить лікар Штоль. Пришліть до мене Ганса Кіфера. (Кладе трубку, знову бере документи. Усміхається.) Мабуть, він зовсім не чекав такої щасливої розв'язки. І все тому, що написав п'єсу... Може, й мені взятися за драматургію?..

У двері стукають. Лікар відчиняє. Заходить Людина. В руці зошит із ролюю.

ЛІКАР. Прошу, прошу вас, дорогий друже! Сідайте.

ЛЮДИНА (кладе зошит на стіл).

Докторе, я цю роль грати не буду! Такий кінець мене не влаштовує!

ЛІКАР. У вас є інший?

ЛЮДИНА. Ні.

ЛІКАР. Значить, зупинимось на цьому. (Дивиться на годинника.) За порядком клініки, вистава мусить закінчитися через десять хвилин.

Людина охоче бере зі столу зошит. Сідає.

По-перше, вітаю вас з великим успіхом.

ЛЮДИНА (заглядаючи в зошит). На сцені?

ЛІКАР. Ні, в житті. Тепер ви вже і фізично і юридично Ганс Кіфер. І ніхто більше не візьме під сумнів ваші розумові здібності... Хіба що театральні критики... Ось усі документи. Ви вже виписані з клініки.

ЛЮДИНА. Виписаний? Куди?

ЛІКАР. Куди завгодно, дорогий мій! Куди завгодно! Кажу вам — ви зовсім вільні. (Зазирає в свій зошит.) Уявляєте, що значить відчуття абсолютної волі? Можете обрати собі будь-яке місто, зайнятися будь-яким ділом, завести сім'ю. Нове життя! До речі, можу сказати вам по секрету, я знаю одну особу, яка дуже прихильно поставилася б до такої перспективи... От він, той щасливий кінець, заради якого я дописував вашу п'єсу!

ЛЮДИНА (кладає зошит на стіл). Отже, я... повинен піти звідси?

ЛІКАР (відсовуючи свій зошит). Ну, звичайно. Вас це не радує?

ЛЮДИНА (після паузи). А хто буде їздити по Млечній путі?

ЛІКАР (усміхаючись). Ви маєте на увазі молочний грузовик?.. О, не турбуйтеся! Підберемо кого-небудь серед тих, що видужують.

ЛЮДИНА (занепокоєно). Але моя зірка, докторе... Хто буде турбуватися про неї? Вона така маленька, беззахисна...

ЛІКАР. Досить про зорі! Перед вами нове життя. Думайте, як його влаштувати.

ЛЮДИНА. Так... У мене на зубах тріщать цикади... Ви чуєте? (Сумно.) А колесо проїхало мимо...

Велика пауза.

Лікар нахилиється до Людини, пильно дивиться... Несподівано Людина голосно починає гавкати.

ЛІКАР. Ганс!.. Ганс Кіфер!..

Людина знову гавкає. Потім бере зі столу зошит, стає рачки і починає бігати по кабінету. Лікар знімає трубку.

Фрейлейн Емма?.. негайно зайдіть до мене! (Кладає трубку. Дивиться, як бігає по кабінету Людина.) Бідолаха... Тут уже ніщо не допоможе... (З сумною усмішкою.) Ні, мабуть, я не буду займатися драматургією...

Заходить Емма з зошитом у руках. Побачила Людину, що повзає по кімнаті.

ЕММА. Боже!.. Доктор!.. Ганс!.. Що таке?! Доктор!

ЛІКАР. Спокійно, фрейлейн! Спокійно!.. (Бере у неї з рук зошит і кладе на стіл.)

ЕММА. Який жах!.. Адже він був здоровий! Зовсім здоровий...

ЛІКАР (строго). Візьміть себе в руки, фрейлейн. Ви медичний працівник!

ЕММА (крізь сльози). Так?.. А медичний працівник не людина? Бездушна колода?

Людина, зупиняючись посеред кабінету, гавкає.

ЛІКАР (хапаючись за голову). Ну, просто божевільня!.. Фрейлейн Емма, дивіться його. Я мушу порадитися з професором. (Швидко виходить.)

Людина стає на ноги, кладе зошит на стіл. Потім витирає лоб хусткою і сідає в крісло. Емма, завмерши від подиву, позирає на нього.

ЛЮДИНА. Це, мабуть, була для мене найважча роль.

ЕММА. Роль?.. Ви грали?! Але як ви посміли?! Це жахливо! Безсердечно!

ЛЮДИНА (серйозно). А що мені залишалося робити?.. Повертатися у світ Трессерів, Умберто, Крумбауерів? Знову кружляти в диявольському колесі смерті?

ЕММА. І ви вирішили залишитися в домі для божевільних? Нічого кращого не придумали?

ЛЮДИНА. Не знаю... Нічого не знаю. Я не бачу виходу... Коли б я міг повернутися на мою зірку.

Раптом гасне світло. Потім спалахує. Знову гасне. Знову спалахує. Знов і знов. Заходить лікар, швидко підходить до телефону, знімає трубку.

ЛІКАР. Алло! Черговий монтер?.. Що у вас робиться? Чому світло: то гасне, то спалахує?.. Що? Де він замкнувся?.. У підвалі? Де розподільний щит?.. Так-от, передайте йому привіт від мене і скажіть, що коли він зараз же не припинить, я посаджу його в дев'ятнадцяте відділення!..

На сцені знову гасне світло. Опускається завіса. Освітлюється просценіум. Виходить лікар.

А тепер, шановні панове, дозвольте зробити позачергове оголошення від імені дирекції клініки. Враховуючи нервові напруження, яке могла викликати вистава, всім хворим сьогодні на вечерю видаватимуть здобні булочки з кремом...

За сценою чути галас. На просценіум вибігає Емма.

ЕММА. Доктор! Доктор!.. Ганс Кіфер вилазить у вікно!

Світло на просценіумі гасне.